

II. Meşrutiyet Döneminde Yayımlanan *Nur Baba* Romanı ve Yarattığı Akisler

Yrd.Doç.Dr. Cafer GARİPER*
Arş.Gör. Yasemin KÜÇÜKCOŞKUN

Özet: Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) *Nur Baba* romanının 1921'de *Akşam* gazetesinde tefrikasına başlanmış, fakat toplumun bazı kesimlerinden gelen tepkiler üzerine tefrika yarıda kalmıştır. 1922'de kitap hâlinde yayımlanan roman, yine tepkilerle karşılaşmıştır. Hakkında olumlu ve olumsuz görüşler ileri sürülen *Nur Baba* romanı sinema filmine çekilmek istenmiş, bu defa da film seti basılarak filmin çekilmesine engel olunmak istenmiştir. Toplumun değişik kesimlerinde ve edebiyat adamlarında akis uyandıran roman, sonunda Mustafa Kemal Atatürk'ün de dikkatini çeken bir eser olmuştur. *Nur Baba*, aynı zamanda yurt dışında da akis yaratmıştır. Bu makalede *Nur Baba* romanının yayımlanışıyla ortaya çıkan akisler araştırma ve inceleme konusu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Meşrutiyet Dönemi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, roman, *Nur Baba*, sinema, akisler

1921'de *Akşam* gazetesinde tefrikasına başlanan, tepkiler üzerine tefrikası yarıda kalan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun (1889-1974) *Nur Baba* romanı bir yıl sonra 1922'de kitap olarak yayımlanır. *Kiralık Konak* (1922) romanında Türk toplumunda değişen aileyi konu alan Yakup Kadri, *Nur Baba* romanında dikkatini yüzyıllardır toplumun manevî dünyasını kuran, fakat, asıl fonksiyonlarını kaybetmiş olan tekkelere yönelir. O, bu romanıyla "dinî hüviyetini kaybetmiş bir Bektaşî dergâhı" (Kaplan 1987: 56) çevresinde tekkelerin iç yüzünü, dağılan ve can sıkıntısından yeni arayışlara giren İstanbul kibar çevresinin tükenişini, serbestlik kazanmaya başlayan kadın-erkek ilişkilerini, insanların çıkarları için her türlü değerleri kullanmasını, eski-yeni çatışmasını, inanç sisteminin içinin boşalmasını dionizyak zevk ve eğlenceye bağlı yaşama tarzı içinde sergileme yoluna gider.

Romanlarında toplum meselelerine eleştirel bir dikkatle yaklaşan Yakup Kadri, bu romanıyla, insanı olgunlaşma yolunda ileriye doğru götürmesi gereken tekkelerin asıl fonksiyonlarından koparak nasıl sefih hayatın içine yuvarlandığını, kadın-erkek ilişkileri ve çıkar hesapları çevresinde, içki ve

* Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / ISPARTA
gariper@fef.sdu.edu.tr

afyon ile insan zihninin uyuşarak ilahî kaynaktan kopuşunu sergilemek istemiş görünmektedir. Bu roman, bizzat yazarının da gençlik yıllarında intisap ettiği, yakından tanıdığı tekke hayatını, imparatorluğun çöküş sürecinde kurum ve kuruluşlardan birinin daha çözülmüşlüğü, insanların ve hayatın değer yitimine uğrayarak sıradanlaşmışlığını sergilemesi bakımından dikkate değerdir.

Yazarının Çamlıca'daki Kısıklı Bektaşî tekkesine devam ettiği yıllardaki gözlemlerine dayanarak 1913'te kaleme almaya başladığı *Nur Baba* romanı, ancak 1921-1922'de okuyucularının karşısına çıkabilir. Kurgusunda ve kişilerin psikolojik dünyalarını yansıtmada bazı aksaklıkları bünyesinde barındırmakla birlikte asıl gücünü konusundan ve konusunun işleniş tarzından alır.

Yazarının kötümser mizacından ve natüralist anlayıştan izler taşıyan bu roman, yayımlandığı sırada bazı çevrelerce Bektaşî sırrını açığa çıkardığı ve tekke hayatını kötülediği düşüncesiyle sert tepkilerle karşılaşırken bazı yazarlarca da Türk edebiyatının önemli eserlerinden biri olarak değerlendirilir. *Nur Baba* romanı yayımlandığı 1921-1922 yılından günümüze kadar edebiyat çevrelerinin ve okuyucuların ilgisini çekmiş, bazı dedikodu ve tartışmalara yol açmış, yurt içinden ve yurt dışından araştırmacılar romanın üzerinde durmuştur. Dönemin öne çıkan yazar ve şairlerinden başta Halide Edip (Adivar) ve Ahmet Hâşim olmak üzere çeşitli sanatkarlar tarafından yayımlanışının hemen arkasından eser hakkında eleştirel değerlendirmeler yapılmıştır. Bunun yanında, romanın kurmaca dünyasında varlık kazanan yaşama biçiminin tekke hayatını yansıtmadığı tezinden hareketle, tekke hayatını savunan bazı kişiler ve marjinal gruplar da çıkmıştır. Roman, kitap hâlinde yayımlandığı 1922'de ayrıca sinema filmi olarak çekilmek istenmiş ve bu durum tepkiyle karşılanmıştır. Daha sonraki yıllarda Yakup Kadri Karaosmanoğlu üzerine yapılan monografik çalışmalarda ele alınan *Nur Baba* romanı, ayrıca çeşitli makalelere de konu olmuştur. Türk edebiyatında olumlu ve olumsuz iki uçta eleştirilen roman, olumlu karşılayanlar tarafından yüceltilen, olumsuz bakanlar tarafındansa hiçbir edebî değere sahip olmayan karalamalar ve iftiralar toplamı şeklinde gösterilmiştir. Yalnız, akademik kimlik taşıyan edebiyat araştırmacılarınca son zamanlarda eser, daha objektif ölçülerle değerlendirme konusu olmaya başlamıştır. Biz bu çalışmamızda *Nur Baba* romanı etrafında ortaya konan eleştiri ve değerlendirmeleri, yurt dışında yarattığı etkiyi, sinema filmine çekilmesini, romanın öne çıkan karakterlerinden birinin hayatın içerisindeki temsilcisi görünümüyle belirmesini ve romana karşı Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği ilgiyi kronolojik çizgiye bağlı kalmaya çalışarak araştırma-inceleme konusu yapmak istiyoruz.

Basında Nur Baba

Yakup Kadri'nin *Nur Baba* romanı, 1921'de *Akşam* gazetesinde tefrikasına başlanmasından itibaren okuyucular arasında geniş yankı bulur. Roman etrafında ortaya çıkan tartışmalar ve dedikodular, sonunda romanın tefrikasının yarıda kalmasına sebep olur. Kitap olarak yayımlanmasından itibaren roman hakkındaki tartışmalar sözlü olarak devam etmesinin yanında basın yoluyla da günümüze kadar sürer.

Romanın kitap olarak yayımlanmasından on iki gün sonra *Akşam* gazetesinde "Yakup Kadri Nur Baba Münasebetiyle" başlıklı bir yazı yayımlayan Ahmet Hâşim, *Nur Baba*'nın yayımlanmasının yarattığı tartışmalara temastan sonra Yakup Kadri'nin mizacı ve sanatkâr kişiliği ile romanı arasında ilişki kurma yolunu seçer. *Nur Baba* vesilesiyle Yakup Kadri'nin isminin her ağızda dolaştığını, şahsının "bin türlü münakaşaların" konusu olduğunu söyleyen yazar, "denilebilir ki İstanbul Nur Baba'nın badesiyle sarhoştur" diyerek romanın yayımlandığı sırada yarattığı etkiyi ve karşılaştığı tepkileri biraz abartılı şekilde ifade etmiş olur. Ahmet Hâşim'e göre *Nur Baba* romanıyla Türk edebiyatı sanatkârla eser arasındaki kopukluğu aşmış, sanatkârla eserin birbirine benzediği ve uyum içinde olduğu yapıya kavuşmuştur. O, bu düşüncesini sanatkârane üslûp içinde şu şekilde ifade eder:

"Fransız hakîmi Hypolite Taine eseri sanatkâra vasl ve rabt eden alâkanın sıklığına dair ne söylemiş olursa olsun bizde Yakup Kadri'ye gelinceye kadar, bilhassa edebiyatta, eserle müessir, yekdiğerine hiç benzemeyen ayrı şeylerdi. Her muharrir ya kalın sesler çıkaran bir cüce veya düdük sesli bir devdi; sestem boya intikâl edilemezdi. Niceleri yırtıcı bir kurttu, gecelerin karanlığında arslanların sesini taklit ettiler. Niceleri leş yiyici murdar kuşlardı, baharda bülbül gibi öttüler. Körler âleminin bahar ve hazanından bahsettiler, cıızlar (kuvvet)i öğretmek istediler, timsahlar gözyaşları döktüler, alçaklar faziletten dem vurdular. Kalem ve kâğıt bunların başlıca vasıtalarıydı.

Hâlbuki eserinin her satırını insanlığının altınlarından nesc eden Yakup Kadri'de şahıs ve eser yekdiğerine aydınlıkları karışan iki ziyadır. Yakup Kadri'nin hiçbir yeniliği olmasaydı bile eserinin sanatkârı olmak yeniliği onun için edebiyatımızda kâfi bir unvan-ı şeref olurdu." (1922: 3).

Ahmet Hâşim, bu sübjektif değerlendirmelerine Yakup Kadri'nin fizikî özellikleriyle zihni arasında bağlar kurarak devam ettikten sonra tekrar *Nur Baba* romanına döner. *Nur Baba*'nın yayımlanması sırasında karşılaştığı tepkilerin yersiz olduğu görüşünü ileri süren yazar, "Nur Baba hikâyesini Bektaşiliğin aleyhine yazılmış bir eser gibi telakki edenler ne kadar aldanıyor. Her gün akşama doğru, ellerinde tuttıkları üç palamutu çamurlu cüppelerine sürte sürte gittiklerini gördüğüm on iki dilim fahirli, kemerlerinde ölmüş koyun

gözünü andıran taşlar asılı kaba saba dervişler elbette birer Nur Baba değildir.” der. Ziba Hanımların ve Nigâr Hanımların ancak Yakup Kadri'nin hayatında varlık kazanmış kişiler olduğunu söyler.

“Hiçbir insan bu hikâyede maceraları anlatılan Nur Baba gibi hayvanlıkla insanlığın, gılet ve safvetin, zaaf ve kuvvetin bu kadar ahenkli bir numunesi olmamıştır. Hiçbir ihtiyar bir kış bahçesinde lahanaları ayıklarken derviş Çınarî gibi müessir olmayı bilmemiş, hiçbir kadın Nigâr gibi sevmemiş, hiçbir genç kızın vücudu Süheylâ'ninki gibi taze ve muharrik, saçları bu kızın genç saçları gibi sihirli ve dudakları onun dudakları gibi çıldırtıcı bir kırmızı karanfil kadifesinden biçilmemiştir. Keşke Bektaşiler bu kitabın anlattığı o neşeli, mahzun, aşkla çoşan saf ve mütevekkil eşhâsın cinsinden olabilediler.” (1922: 3).

diyen Ahmet Hâşim, böylece sanat eseriyle hayatın aynı şeyler olmadığını söylemiş olur. Bu da romanla hayat arasında bağ kuranlara verilmiş bir cevap mahiyetindedir. Üstelik o, Bektaşileri romanın karakterlerinden aşağı kişiler olarak görür.

Ahmet Hâşim'in yazısından bir buçuk ay kadar sonra *İkdam* gazetesinde “Nur Baba” başlığıyla bir makale yayımlayan Halide Edip [Adivar], romana yapılan itirazlara temas etmekle birlikte *Nur Baba*'yı edebî yönüyle değerlendirme yoluna gider. O, *Nur Baba*'nın olay örgüsü ve daha çok da kişiler dünyası üzerinde durur. “Canlı ve hakiki eserler her zaman en kuvvetli aksülameller yapanlardır. Nur Baba bunlardan biri oldu. Bu sanat ve güzellik çocuğunun doğuşu çok alâka ve itiraz uyandırdı.” (1922: 3) diyen yazar, gazeteleri takip edemediği için *Nur Baba* hakkında çıkan eleştirilerden habersiz olduğunu ifade eder. Ancak, kendisinin *Nur Baba*'yı okuduğunda üzerinde büyük etki yaptığını, “bunu çoktan beri Türkçe bir eser-i sanat” görmediğine yordüğünü, roman hakkındaki düşüncelerini yazmak için ilk kuvvetli intibalarının kaybolmasını beklediğini ifade eder.

Halide Edip, *Nur Baba*'yı konusunun basitliğine rağmen okuyucu üzerindeki etkisi ve sürükleyiciliği bakımından bir deha eseri olarak gördüğü Knut Hamsun'un *Pan* romanına benzettir. Ona göre Yakup Kadri, bu romanıyla okuyucularına alışık olmadığı bir dünyayı tanıtmıştır. Romanın *Akşam* gazetesindeki tefrikası sırasında çıkan olumsuz eleştirilere de dikkat çeken yazar, romanı “millet olarak kazanılmış bir muharebe kadar” önemli bulur. Zira, ona göre “unutulmayan milletler sanatkârlarıyla zaaf ve kudretlerini tarihe bırakıp gidenlerdir.” (1922: 3). Daha sonra dikkatini roman üzerinde toplayan yazar, *Nur Baba*'yı olay örgüsü ve kişiler dünyası yönüyle eleştirel bir dikkatle tahlile tâbi tutar.

Halide Edip, Yakup Kadri'nin bu romanıyla Türk edebiyatında yaptığı işi şöyle değerlendirir:

“Romanın Yakup Kadri Beyin bütün eserlerinden başka bir havası, dekoru, lisanı ve kahramanlarının evzâ itibarıyla öyle doğru ve ahenkdâr bir hayat ifadesi var ki bunu ancak Yakup Bey kadar bilen ve sezen bir sanatkâr yapabilir. İlk defa olarak meluf olmadığımız bir hayat ve muhiti bütün lisan-ı ruhiyyet inceliği ile acemi ve özentî bir taklide düşmeden içimizden Yakup Kadri Bey çiziyor ve yaratıyor.” (1922: 3).

Nur Baba romanının yazarının diğer eserlerinden ayrılmasıyla yepyeni bir Yakup Kadri çıkardığını ifade eden Halide Edip, bu romanın “eti, kanı, asâbi, bütün maddiyetiyle gören yalnız ruha ve dimağa değil musiki ve resim gibi insanın havassını istila eden bir eser” olduğunu belirtir. “Ortaya attığı insanlar da zevk ve behimiyetinde olduğu gibi ıstırap ve acılarında da yüzlerinde şahe-ser olan işmizazlarla bize görünen unutamayacağımız âşina simalardır. Bu simaların bu kadar belîğ bir hayatla görünmesidir ki Bektaşilere hakiki ve haklı bir telaş ilga etti.” der. Yazar, “bu basit ve iddiasız eser”i deha ürünü olarak değerlendirir. Böyle bir hükme varmasındaki sebebi, *Nur Baba* romanındaki kişilerin insanın üzerinde bıraktığı kalıcı etkiye bağlar (Adivar 1922: 3).

Yayımlandığı sırada hakkında çokça dedikodular yapılan ve eleştirilen *Nur Baba*’nın Bektaşilerce nasıl karşılandığı hususunda F(alih) R(ıfkı) [Atay]’nin bir gazete yazısında da bilgi yer alır. “Vatan Siyaseti, Fırka Politikası” başlıklı yazısında o, bizdeki siyasi partilerin karakteristik yanlarını dikkate sunarken dönem içerisinde *Nur Baba*’ya karşı Bektaşilerin tavrını örnek alarak şunları söyler:

“Nur Baba romanında, Bektaşiliğin tefessüh ve tereddidi etmiş bir tekkesinden bahsedilmişti. Fakat bütün Bektaşiler eseri ve müellifi muaheze ettiler. Bir Bektaşiyeye sorunuz:

Bektaşiliğin tereddidine razı mısınız? Bektaşilikte bu suretle tefessüh eden dergâhlar bulunduğunu inkâr edebilir misiniz?

Bektaşî iki sualinize de ‘hayır’ cevabını verir. Ancak size der ki: ‘Bunu canlar arasında konuşalım, iyimizi kötümüzü yabancılara fâş etmek doğru mudur?’

Şuna dikkat ettim ki, bizde fırkalar ve cemiyetler, bir müddet geçtikten sonra, birer tarikat haline geliyor. Fırka aşkı ve ihvan râbitası, bütün muhabbet ve alâkaları geçiyor.” (1922: 3).

Roman tefrikası sırasında toplum katmanlarında akis bulup hakkında çokça dedikodu yapılmaya başlanınca Yakup Kadri de *Nur Baba*’yı kitap olarak yayımlarken başına “Bir İzah” başlığı altında açıklama yazısı koyma ihtiyacı duyar (1922: 5-6). O, “Bir İzah” başlığı altında *Nur Baba* romanının lehinde ve aleyhinde söylenen sözler hakkında,

“Bu kitap *Akşam* gazetesinde tefrika edildiği esnada epeyce kıl ü kâli mucip oldu; bazı kimseleri kızdırdı, bazılarını heyecân ve endişeye düşürdü, bir kısım halkın ise lüzumundan fazla hayret ve tecessüsünü tahrik etti; bunlar meyânında birtakım bedhâh ve mürâî kişiler de muharriri meslekî iffet ve millî ahlâk nâmına mes’ûl ve mütehhim tutmağa çalıştı. Fakat ahlâk ve iffetin samimî taraftarları benim bu kitabı yazmakla ne yapmak istediğimi pekâlâ anladılar ve her vasıta ile beni tebrik ve teşvik etmek civanmertliğini gösterdiler. İşte şimdi, bu teşvik sâikasıyladır ki, birçok esbâba binâen nâ-tamam kalan bu eseri tamamlayarak kitap hâlinde çıkarıyorum; lâkin birinci kısımlarının tefrikası sırasında halk meyânında hâsıl olan sûtitefahhümlerin bu kitabın intişarıyla da tekrar uyanmasına meydan vermemek için burada birkaç söz söylemekten kendimi alamayacağım.” (1922: 5).

açıklamasını yapar. Daha sonra yazar, romanına yapılan itirazları başlıca üç problem etrafında toplayarak bunları cevaplandırır. Bu itirazlardan birincisi Yakup Kadri'nin *Nur Baba* romanıyla, kendisinin de bağlı olduğu, Bektaşî tarikatının açıklanmaması gereken sırrını açığa vurduğu yolundadır. Yazar bu itiraza,

“*Nur Baba*'ya vâki olan itirazların başlıcası bu kitabın bir ‘sırr’ı fâş etmiş olmasıdır. Hangi sır? Onu ne ben biliyorum, ne de muterizlerim.. Yalnız sağdan soldan işitiyorum ki Bektaşî âyinlerini alenen tasvir ve hikâye etmekle hainâne bir boş boğazlıkta bulunmuşum ve bu tarikat ehli tarafından bizzat bu âyinlere kabul edilmem sûretiyle hakkımda gösterilen bir emniyet ve itimadı sûüistimâl etmişim. Eğer ortada hakikaten gizli tutulması lâzım gelen bir şey olsaydı ben de muterizlerim gibi pek fenâ bir harekette bulunduğuma kâni olacak ve yazdığım bu eseri hiç değilse neşretmekten vazgeçecektim. Nitekim *Nur Baba*'nın bundan sekiz dokuz sene evvel yazılmış olmasına rağmen meydana ancak şimdi çıkabilmesinin yegâne sebebi bir zamanlar benim de böyle bir ahlâkî endişeye kapılışım, yani gerek cehâlet, gerek sâdedillik sâikasıyla hakikatte bir ‘Bektaşî sırrı’ mevcut bulunduğuna inanışımıdır. Hâlbuki bir taraftan şahsî görgülerim, diğer taraftan bu tarikat hakkında yaptığım tetkik ve tettebbular bana isbat etti ki ‘Bektaşî sırrı’ yalnız âvamin beyninde yer bulan esassız mefhumlardan biridir. Bu tarikat da diğer bütün tarikatlar gibi haddizatında hiçbir perde ile mestûr değildir; müdevven eski kitaplarında erkân ve âdâbının gizli tutulacağına ve gizli tutulması lâzım geleceğine dair hiçbir sarâhat yoktur.” (1922: 5-6).

diyerek açıklanacak bir sırrın olmadığı şeklinde cevap verir. Sözü Bektaşî âyinlerinin gizli yapılışı meselesine getirerek, önceleri cem âyinlerine tarikata yeni girenlerin bile katıldığını, Bektaşî babalarının halkın arasında dolaşarak irşatta bulunabildiğini ifade eder. Yeniçeriliğin kaldırılması ve Tanzimat hareketiyle Bektaşîlerin takip ve kovuşturmaya, sürgünlere maruz kaldığını, bunun üzerine âyinlerini açıkça yapamayınca gizli yapmak zorunda kaldıklarını,

Bektaşî sırrı diye bir şeyin de bunun sonucu ortaya çıktığını, bu tarikat hakkında halk arasında yayılan ne kadar iftira, ne kadar kötü düşünce varsa faaliyetlerini gizlilik içerisinde yürütmelerinden dolayı ortaya çıktığını ileri sürer (1922: 6). Böylece yazar, Bektaşîliği konu alan romanı aracılığıyla, bir tarafla dışa kapalılık ve gizlilikten doğan yanlış anlamaların, kötü düşüncelerin ve saptırmaların da önüne geçmiş olduğunu dolaylı bir şekilde söylemiş olur.

Yakup Kadri'nin üzerinde durduğu ikinci problem romanda yer alan kadın-erkek ilişkilerindeki serbestliğin anlatılışdır. Yazar,

“Bu kitapta [ya]zılan şeyler, mevzuu bahsimiz olan tarikata halkın lisanında dolaşan menkıbelerden daha ziyâde mi şeyn getiriyor? ‘Mum söndürmek’ten, ‘çırçıplak mu’ânekalar’a kadar bütün o biri birinden şenî biri birinden müstehcen masallar ‘Nur Baba’ romanında tasvir edilen vecd ve cûşîş sahnelerinden daha çok mu mucib-i ârdır?” (1922: 7).

diye sorduktan sonra halkın bir kısmının Bektaşîlere olumsuz baktığını, mutaassıp çevrelerin Bektaşîleri “mülhid” ve “zındık” şeklinde değerlendirdiğini, *Nur Baba* romanının böyle bir kanaatle yazılmadığını; hatta halk arasında var sayılan birtakım iğrençliklerin bu tarikat terbiyesi içinde olmadığını, cem âyinlerinin gerçek mahiyetini göstermekle *Nur Baba*'nın Bektaşîliğe hizmet ettiğini ifade eder. Ancak, romanında yer alan anlatımlardaki kadın-erkek ilişkilerine ve âyinlerdeki serbestliğe üstü kapalı göndermede bulunan yazar, bu gibi uygulamaların genel olarak son dönemlerdeki bütün kurum ve kuruluşlarda baş gösteren bozulmanın sonucu olduğunu, Bektaşî dergâhlarının da bu bozulmadan etkilendiğini, cahil ve ehliyetsiz kişilerin elinde kalarak gerilediğini ve içten içe çöktüğünü ifade etme ihtiyacı duyar. Yakup Kadri, bugün için Bektaşîliğin “gerek şeklen, gerek ruhen” geleneğin dışına çıktığı, bütünüyle tanınmaz hâle geldiği görüşünü ileri sürer. Natüralist romancılara has bir tavırla yazar,

“Ananeden yetişmiş hakikî ve samimi Bektaşîler Bektaşî dergâhlarının bugünkü hâli karşısında dilhûndurlar. Ben bunlardan biriyim ve yaraya parmağımı koymak sûretiyle tedaviye nereden başlamak lâzım geldiğini bu kitapla göstermeğe çalışıyorum. İcâp eder ki iş yalnız marazın teşhisiyle kalmasin, Hacı Bektaş Veli ocağının sadık hâdimleri, her tarafından ‘âlem-i zâhir’in ham ruhları esen bu virâne-yi tamir ve ıslaha çalışsınlar, tâ ki günün birinde Yunus Emre gibi:

Çiğdik, piştik elhamdülillah

Diyebilelim.” (1922: 8).

der. Böylece bir tarafla romanı yazış amacını da ortaya koyar.

Yazar, üçüncü problem olarak romanın hayatı aynen yansıtan bir belge gibi değerlendirilmesi, olay örgüsüyle yaşanan hayat, roman kişileriyle hayatın içerisindeki kişiler arasında benzerlikler ve ilişkiler kurulması üzerinde durur:

“*Nur Baba*’ya yapılan itirazların bir kısmı da, bu kitabın Fransızların tabiri vechle bir ‘roman a clef’ –yani hakikatte vâki birtakım vak’aları ve hayatta mevcut birtakım eşhâsı musavver- bir hikâye olabilmesi ihtimaline istinat ediyor. Güya *Nur Baba* filan mürşit imiş, onun dergâhı filan yerde kâin imiş, Ziba Hanımefendi filan aileye mensup, herkesin bilip tanıdığı bir kadınımış, Nigâr Hanımın asıl ismi şu imiş, Macit adlı kahramanımın asıl şahsiyeti bu imiş. Bütün bu zanlar, bu faraziyeler katiyen esassızdır” (Karaosmanoğlu 1922: 8-9).

diyen Yakup Kadri, Bektaşî dergâhlarında *Nur Baba* gibi mürşitlere de Ziba Hanımefendi gibi “muhibbelere” de rastlamadığını, anlattığı olay örgüsünün ve kişilerin “muhayyel” olduğunu ifade etme ihtiyacı duyar. Bununla birlikte, romanının okuyucular arasında gerçeklik hissi yaratmış olmasını roman sanatı açısından başarı sayar. Roman kişilerinin gerçek hayatta olmadığını, yaşamadığını söyleyen yazar, bu kişilerin “hakikî değil tabii” olduğunu ve yaşama imkânlarının bulunduğunu belirtmeden de geçemez (1922: 9).

Ahmet Hâşim’in ve Halide Edip’in övgülerinin tersine *Nur Baba* kitap olarak yayımlandığı sırada romanı sert bir dille eleştirenler de çıkar. 1922’de *İleri* gazetesinin 1536, 1539, 1542, 1547 numaralı sayılarında “*Nur Baba* Romanı Münasebetiyle Bir Cevap” başlığı altında dizi yazı kaleme alan Necip, romanın sosyal hayatla ilgili üzerinde durur. Yarattığı etkiye rağmen romanda anlatılanların gerçekle ilgisiz olduğu fikrini ileri sürer. Romandan yaptığı alıntılarla *Nur Baba*’daki Bektaşîlik inanç değerlerine ve ritüellerine uymayan yanları sergilemeye çalışır. Yazar, bu dizi yazısında, romanda yer alan bazı hayat sahnelerini ve sözleri sayfa sayfa göstererek bu anlatılanların Bektaşîliğe uymayan yanlarını açıklama gayreti içine girer. Romanı “hakikat adesinden görüp tahlil etmek” (1922: 3) istediğini ifade eden Necip’in romana getirdiği eleştiri tavrı, hayatla sanat eserini ayırt edememesi bakımından bir yığın problemi beraberinde sürükler.

Necip, “Bir İzah”tan itibaren eleştirilerine başlar. O, “*Nur Baba* tahlilî bir nazarla okunduğu zaman bunda fâş edilmiş bir sır görünmez, en evvel göze çarpan şey (mukaddesâta hürmetsizlik)tir.” hükmüne varır. Devamla “[ş]urasını evvelce söyleyeyim ki Bektaşî’nin sırrı zannedildiği gibi bir akide, yahut tarz-ı ibadet değildir.” (1922:3) der. Her tarikatın ve inanç sisteminin kendine göre örtük akideleri, ibadet şekilleri olduğunu, bu ibadet şekillerinin o tarikata veya inanç sistemine bağlı olanlarca bilineceğini ifade eden yazara göre Bektaşîliğin sırrını “başka şeyde aramak lâzımdır. Fakat o sırta eren ruh o nuru gören göz *Nur Baba*’yı yazamaz.” (1922: 3).

Necip, “[m]ukaddesâta hürmetsizliği gösteren (Nur Baba) nefsü’l-emre de mugâyir bir mecmûadır. Ben Nur Baba’nın bu iki nâ-makbul vaz’ını isbat etmek için şu satırları yazıyorum.” dedikten sonra “Nur Baba’nın hikâyenüvislik ve edebiyat nokta-i nazarından kıymeti bahsine gelince bunu edebiyat münekkithlerine bırakacağım” sözüne yer verir. Daha sonra romanın konusunu kısaca “[n]amıslu, az çok medenî bir terbiye görmüş, oldukça tahsili yerinde, bir kadın sukût ediyor. Fuhşa ve sefâhate düşüyor. Sukûtuna sebep Bektaşilik, fuhuş ve sefâhatinin zemini dergâh oluyor.” (1922: 3) şeklinde belirler. Necip, romanda böyle bir konunun ibadethane durumundaki tekkede geçiyor olmasını eleştirir. Böyle bir konunun ibadethanede değil de gösterişli yaşama alanlarında veya “kabahathanelerde” geçmesinin doğru olacağı fikrini ileri sürer. Arkasından romandan yaptığı alıntılarla kelimelerin yerli yerinde kullanılmadığı sonucunu çıkarmaya, romanın ne kadar tutarsız ve gülünç olduğunu, yazarın Bektaşiliği bilmediğini göstermeye çalışır.

Necip’in üzerinde durduğu konulardan biri de romanda anlatılanların Bektaşî tarikatlarıyla uygunluk göstermediği konusudur. O, Yakup Kadri’nin Bektaşîliği iyi bilmediği fikrindedir. Ona göre romanının mukaddimesinde Bektaşilik konusunda araştırma yaptığını söyleyen yazarın bu sözü doğru değildir. Buna delil olarak da romanda cem ayinlerine “zâhirlerin” katılmasını gösterir. Oysa tarikata henüz intisap etmemiş bulunan *zâhirler*, cem ayinlerine katılmazlar. Necip, *Nur Baba* romanında cem ayininin de yanlış anlatıldığı görülmektedir. Yazar, dört sayılı bu yazı dizisinde Bektaşilikle roman arasında karşılaştırmalara giderek romanın tek tek eksiklerini ortaya koyma arzusunda olduğunu gösterir. Ancak, onun yaptığı, kendisinin de belirttiği gibi, eserin edebî yönden eleştirisinden uzaktır.

Yakup Kadri, *Nur Baba*’nın kitap hâlinde 1923’te yapılan ikinci baskısına da ayrıca yeni bir açıklama yazısı koymak ihtiyacı duyar. Romana yönelik dedikodu ve eleştiriler “İkinci İzah”ı da yazmasına yol açmış görünmektedir. Altında 28 Mart 1923 tarih kaydını taşıyan bu yazısında, romanı hakkında Halide Edip’in dışında yazılan ve söylenenleri değerli bulmaz. Bu konuda şunları söyler:

“Halide Edip Hanımefendinin ‘İkdam’ gazetesinde intişar eden kıymetli makalelerinden mâda ‘Nur Baba’ya dair okuduğum ve dinlediğim mülâhaza ve tenkitlerin hemen hiçbiri –aldığım bir kaç hususî mektubu da istisna ediyorum- benim edebî gururumu okşıyacak bir mahiyette değildiler. Vakıa, Ahmet Haşim Bey de ‘Akşam’ gazetesinde ‘Nur Baba’нын intişarı münasebetile en san’atkârane makalelerinden birini yazmıştır. Lâkin kendi başına bir san’at eseri olan bu makalede eserimden ziyade, Ahmet Haşim Beyin bir billûr parçasına veya sihirli bir menşure benzeyen dimağındaki mütelevvin aksimi gördüm. Bu itibar ile, diyebilirim ki, ‘Nur Baba’ romanının-

dan, bir roman gibi yalnız Halide Edip Hanımefendi bahs[e]tti ve bu şeref şu zavallı kitap için kâfi olmak lâzım gelir.

Handan müellifesi, kendine has o kudretli sezisiyle benim, *Nur Baba* romanında ne yapmak istediğimi âdeta bana bile vuzuh veren bir aydınlık içinde meydana koydu; tasvir ettiğim zahîrî hayatın karışık, kesif ve kaba saba eşkâli arkasında gizlenen derunî âlemin eşliğinden, kâh ateş ve kâh nur içinde dumanlara bürülü ruhların kıvranımlarını yalnız o gördü ve bu ruhlardan biri ve belki yegânesi olan Nigâr'a yalnız o acıdı; zira Nigâr, *Handan*'ın hemşiresidir; elemde ve ihtirasda hemşiresidir." (1939: 10-11).

Yakup Kadri, daha sonra sözü kendisine karşı yapılan eleştirilere getirerek "[m]eseleyi Bektaşilik tarafından alanlara artık cevap" vermeyeceğini, onların kendi cinsinden insanlar olmadığını, birbirlerinin dilini ve amacını anlamalarının imkânı olmadığını ifade eder. Adını belirtmeden Necip imzasıyla yapılan eleştirilere üstü kapalı cevap verir. Onunla münakaşaya tenezzül etmediği için Necip hakkında "kırlan haysiyetini benim haysiyetime ve namusuma taarruz etmek suretile tamire kalkıştı" (1939: 12) der.

Fevzi Lütfi imzasıyla 1922'de *Dergâh*'ta "İstanbul'un On Beş Günü Kitaplar" başlığı altında Abdülhak Hâmid'in *Ruhlar* adlı eserinden sonra *Nur Baba* romanına yer verilir. Fevzi Lütfi, *Nur Baba*'nın *Akşam* gazetesindeki tefrikası sırasında bazı okuyucularla roman hakkında konuştuğunu, bunların bir kısmının romanın yayımlanmasını olumlu, bir kısmının olumsuz karşıladığını, bazılarının da roman karşısında tarafsız kalmayı tercih ettiğini bildirir.

Fevzi Lütfi, romana itiraz edenleri, Yakup Kadri gibi, "hissen bedhah ve müraî insanlar" olarak niteleyerek kendisinin "*Nur Baba*'da ifşâyâya, hicve hücumu teşhire dair bir şey" görmediğini ifade eder. Ona göre tam tersine "*Nur Baba* romanı Bektaşiliği fena bir şey zannedenlere karşı kuvvetli bir müdafaanâme mahiyetindedir." O, bu düşüncesine romanın "Bir Bektaşî Tekkesinde Mumlar Nasıl Söner" başlıklı ilk bölümünü örnek gösterir. Bu bölümün halkın arasında dolaşan bir söylentiyi reddetmek ve ortadan kaldırmak için yazılmış olduğu sonucunu çıkarır. Çünkü ürpererek okunmaya başlayan bölüm bittiğinde mumların güneşin doğuşuyla söndüğü görülmekte, çirkin bir şeyle karşılaşılmamaktadır. Yazar, *Nur Baba*'yı okumadan önce Bektaşiliği "sakat, esassız ve çirkin tahayyül" ettiğini, romanı okuduktan sonra bunun değiştiğini söyler. "Lakin ne yazık ki, içimi ürperten gözlerimi yaşartan ve irademi sarsan büyük ve ilahî esrârın ruhuna değil maddesine temas eder gibi oldum" diyen Fevzi Lütfi, bu romanda alıştığı Yakup Kadri'yi bulamadığını ifade eder. Ona göre Yakup Kadri bu eseriyle insan ruhunu anlatan asıl sanatının dışına çıkmış, canlı, kanlı insanı, onun etini ve dünyevî yanını anlatma yoluna gitmiştir (1922: 27-28).

Hüseyin Cahit [Yalçın], *Fikir Hareketleri* dergisinin 42. ve 43. sayılarında “Matbuat Hayatı Yakup Kadri Bey Nur Baba Romanı” başlığıyla 1934’te iki yazı yayımlar. Bu yazılarında Hüseyin Cahit, romanın yayımlanışının üzerinden geçen on yılı aşkın aradan sonra eser ve yayımlanışı sırasında yarattığı tartışmalar üzerinde durma ihtiyacı duyar. Yakup Kadri’nin *Nur Baba* romanıyla Bektaşî sırrını açıklamış olduğunu ileri sürerek bu durumu eleştirir. Hüseyin Cahit, aynı zamanda romanın yayımlanışının üzerinden geçen on bir yıllık zaman içinde eskimiş olduğu görüşünü ileri sürer. Daha sonra romanın gazetedeki tefrika edilmek ve ilgi çekmek için kaleme alındığı, bitirilmeden ve yeniden okunmadan yayımlandığı kanaatini ifade eder. Romanın üslûbu üzerinde durarak cümlelerdeki aksaklıkları göstermeye çalışır. Hüseyin Cahit, romanda yazarın anlatıcı olarak kendi kimliğinin belirlediğini, hikmetler söylediğini, roman kişilerine seslendiğini örneklerle göstermeye çalışır. Bunu hata olarak değerlendirir. Romanda yer alan bazı ifadelerde ise Yakup Kadri’nin âdeti mensur şiiir edasıyla coştüğünü ifade etme ihtiyacı duyar. O, romanın dünyasında yazarın ortaya çıkarak “inşaat tarzıyla rol” yaptığını ve bu tavrının okuyucuyu romandan soğuttüğünü söyler. Daha sonra romanın olay örgüsünü anlatarak olaylar dizisindeki aksayan yanları sergileme gayreti içine girer.

Nur Baba’nın yayımlanmasından uzun zaman sonra yazarı Yakup Kadri Karaosmanoğlu da romanın üzerinde durur. Yakup Kadri, 27. 4. 1961 tarihli *Ulus* gazetesinde “Hatıralar” genel başlığı altında “Bir Bektaşî Babasının Sergüzeşti” adlı bir yazı yayımlar. Bu yazısında romanının ilk yayımlandığı sırada yarattığı etkiyi, olumlu olumsuz değerlendirmeleri dikkatlere sunar. Bektaşîlik hakkında bilgi verme yoluna gider. *Nur Baba* dolayısıyla bir akşam geç saatlerde Mustafa Kemal tarafından köşke çağırılışını anlatır.

“Karaosmanoğlu, Nur Baba, Rıza Nur ve Atatürk Üzerine Açıklamalar Yapıyor” başlığıyla *Milliyet Sanat* dergisinde çıkan yazı Mustafa Baydar’ın Yakup Kadri’den yaptığı bir konuşma hakkında açıklama yapmasını istemesi üzerine ortaya çıkar. Yakup Kadri, bir mektupla Mustafa Baydar’ın soruları doğrultusunda *Nur Baba*, Rıza Nur ve Atatürk üzerine açıklamalarda bulunur. Mektupta Mustafa Kemal’in *Nur Baba* romanına gösterdiği ilgi konu alınır. Bu yazıdaki bilgiler, Yakup Kadri’nin *Ulus*’ta çıkan “Bir Bektaşî Babasının Sergüzeşti” başlıklı yazısında verdiği bilgilerin benzeri mahiyetindedir (Baydar 1974: 30).

Atilla Özkırmıllı, *Birlik Yayınları* arasında “Yakup Kadri Karaosmanoğlu Bütün Eserleri” serisinde çıkan *Nur Baba* romanı için yazdığı 23 Mayıs 1977 tarihli “Nur Baba Üzerine” başlıklı takdim yazısında eserin *Akşam* gazetesinde tefrikasından başlayarak bazı çevrelerin gösterdiği tepki, kitap olarak yayımlanması ve değişik çevreler tarafından nasıl karşılandığı üzerinde durur. Eseri çeşitli yönleriyle değerlendirir.

Özkırmılı, öncelikle romanın 1921’de Akşam gazetesindeki tefrikası sırasında yarattığı yankıya dikkat çeker. Yazar, *Nur Baba* romanı hakkında “birçok dedikodulara yol açmış, bir bakıma bu dedikodular romanın alinyazısını belirlemiştir. Tıpkı on yıl sonra yayımlanan *Yaban* gibi *Nur Baba* da ya lanetlenmiş, ya da göklere çıkarılmıştır. Ama yazarını yaygın bir üne kavuşturan da yine bu roman olmuştur” (1977: 13) değerlendirmesinde bulunur. Daha sonra Özkırmılı, *Nur Baba* romanının ilk baskısının kısa sürede bitmesi ve bir yıl dolmadan ikinci baskısının yapılması üzerinde durur. Üçüncü ve dördüncü baskıların ise çok aranan ve okunan bir roman olmasına rağmen uzun aralarla yapılmış olmasına dikkat çeker. Romanı önemli bir eser olarak gören Özkırmılı, “[ö]nemlidir, çünkü yalnız konusu bakımından yeni olmakla kalmaz, belli bir tarihsel dönemin toplumsal bir kesitini de sunar. Çöken bir imparatorluğun toplumsal kurumlara, kişilerin dünyasına yansıyan görünümüdür çizilen bir bakıma” (1977: 13) der. Böylece o, *Nur Baba*’yı Türk halkının sosyal tarihiyle, imparatorluğun bozulan sisteminin kurumlara yansımaları yönüyle değerli bulmuş olur.

Romanın konusunu dikkatlere sunduktan sonra Mustafa Kemal’in romanla ilgilenmiş olduğu bilgisini Yakup Kadri’ye dayandırarak anlatan Atilla Özkırmılı, *Nur Baba*’nın yazılış aşaması hakkında da bilgi verir. Yazısının romanın yeni baskısına ayrılan kısmında ise yazar, kitabı *Birikim Yayınları* arasında baskıya hazırlarken takip ettiği yolu ve uyduğu ilkeleri açıklama ihtiyacı duyar. Ayrıca kitabın *Birikim Yayınları* (daha sonra *İletişim Yayınları*) arasında çıkan yeni baskılarının arkasına “Türk Edebiyatında *Nur Baba*” ve “Almanya’da *Nur Baba*” başlıkları altında roman hakkında çeşitli edebiyat tarihçisi, tenkitçisi ve araştırmacısı tarafından yapılmış değerlendirmelerden alıntılar ekler. Bu alıntılar roman hakkında yapılan değerlendirmeleri gösterdiği kadar romanın etki alanını da yansıtır.

Yakın yıllarda *Nur Baba* romanı, Almanya’da *Alevi Akademisi* adını taşıyan bir oluşumun yayın organı olan *Alevi Akademisi-Bülten* adlı dergide de eleştirilir. Dr. Hüseyin Ağuçıenoğlu imzasıyla “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Nur Baba* Romanında Bektaşiler Karalamalar-İftiralar” başlığını taşıyan yazısına yer verilir. Dergi, altında “Akademi Bülten” ibaresiyle yazıyı,

“Ağuçıenoğlu bu yazısında, ta 1922 yılında yayınlanmış ve hala okunmakta olan bir kitaba, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Nur Baba* romanında ileri sürülen karaçalma ve iftiralara dikkatleri çekip irdelemekte. Edebi bakımdan da son derece cılız ve tutarsız olduğunu ortaya koymakta. Söz konusu romanın Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında ve Yakup Kadri gibi önde gelen bir yazar tarafından kaleme alınmış olmasını üzüntüyle karşılamak yetmez; ayrıca tarih boyunca Alevi-Bektaşî toplumuna yapıla gelen itham ve iftiralara ne yazık ki

Cumhuriyet döneminde de rağbet edilmiş olmasını esefle karşıladığımızı ifade etmekten kendimizi alamıyoruz. Sadece Osmanlı döneminde değil, günümüzde bile sık sık tekrarlanan gelen bu ve benzeri karaçalmaları, görmezlikten gelip susmanın zararı bir yana, toplumuzun onur ve gururunu rencide ettiği gözardı edilmemeli, edilemez de. Bu yazıyı birçok bakımdan ve ibretle okunmaya değer bulmaktayız” (2004: 33).

şeklinde takdim eder. Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere yazı daha baştan roman eleştirisi değil de belirli bir grubu savunmak için romana yöneltilecek eleştirel bakışı taşıyacağına işaretlerini verir. Yukarıdaki satırların altında Dr. Hüseyin Ağuıçenoğlu'nun yazısı yer alır.

Ağuıçenoğlu, “Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Nur Baba Romanında Bektaşiler Karalamalar-İftiralar” başlıklı yazısında Nur Baba romanını sübjektif, yer yer roman sanatının dışına düşen eleştirel bir dikkatle ele alır. Eleştirisini daha çok romandaki kişilerin olay örgüsü içerisindeki tutarsızlıklarıyla romanda anlatılan tekke hayatının gerçekliği yansıtmadığı fikri üzerine kurar. Ona göre Yakup Kadri'nin karakterleri gerçek birer karakter ve tip olmaktan uzaktır. Nur Baba'nın öne çıkan roman kişisi Nigâr Hanım da “uyduruk bir tip olarak kalır.” Ağuıçenoğlu'na göre Yakup Kadri, romanlarını “cinsellik” üzerine kurmuş, kadın psikolojisini yansıtmaya çalışırken cinselliği kullanmış, insanın dizginlenemeyen cinsel dürtülerini ön plana almıştır. Ağuıçenoğlu, bu yazısında romanın kurgusunda ve olay örgüsünde bazı aksamalar da bulur. Ayrıca romanda sebep-sonuç ilişkisinin iyi kurulamadığı, roman kişilerinin davranışlarının anlamını bulmadığı kanaatini taşır. Nigâr Hanım'ın Nur Baba'ya karşı tavrındaki ani değişikliğin de açıklığı kavuşmadığı düşünceindedir:

“Her ne kadar Yakup Kadri, Nigâr Hanım'daki bu ani ve radikal değişikliği, bu ‘oyuna karışmayı’, ‘her nasılsa’ şeklinde bir belirsizlikle açıklamaya çalışıyorsa da, aslında kendisinin bunun için kafasında hazır bir kalıbı vardır . Ona göre her kadın kendi kişiliğinde bir fahişeyi barındırır. ‘Azgın bir teke’ olan Nur Baba işte Nigâr Hanım'daki bu fahişeye seslenebilmiş, onu uyandırabilmiştir: ‘Acaba her kadının benliğinde böyle doğmak için fırsat bekleyen rüşeym halinde bir fahişe mi saklıdır?’ Yakup Kadri böyle düşündüğü için Nigâr Hanım tipi, romanda gerçekliği olan bir karaktere dönüşemez, uyduruk bir tip olarak kalır. Gözümüzün önünde canlanamaz. Ona atfedilen ‘ağır başlılık’, ‘zekilik’ ‘münevver’ gibi sıfatlar ise birer yafta olmaktan öteye geçemez, ete kemiğe bürünemez. Mesela, bir sayfa önce ona Nur Baba hakkında ‘Bu adam, Ziba hala gibi bir kaç muvaffakiyetten sonra kendini kaybetmiş, nefsinde her kadına karşı bir temellük hakkı vehmeylemeğe başlamış bir hodbinden başka bir şey değildi’ dedirten Yakup Kadri, bir sayfa sonra

onu Nur Baba'yla karşılaştırırken 'bir dakika içinde baştan başa şuhluk ve hiffet' kestirir. Yakup Kadri'nin, romanlarında özellikle kadın karakterlerini çizerken, onların "anlaşılmaz', 'açıklanamaz' davranışlarını anlatmaya çalışırken, kısacası, kadın psikolojisi üzerine kafa yorarken en sık başvurduğu kavram cinselliktir, kadınların içindeki zaptedilmez, dizginlenmez şehvettir. Biz, buna onun Kıralık Konak romanındaki Seniha karakterinin çelişkili, tutarsız davranışlarını açıklamaya çalışırken de rastlarız. Yazarın orada Seniha için söylediği şu cümle sanki Nur Baba romanında, dergâhtaki bir 'âlem sofrasında' gülen Niğâr Hanım için söylenmiştir: 'Seniha'nın kahkalarında bir sefahat sofrasında gıdıklanan bir fahişenin sesi duyuluyordu'. Yakup Kadri'nin özellikle ilk romanlarında görülen bu herşeyi cinsellekle açıklama temayülü, bu bir nevi Freudçuluk, 1928 yılında yayınlanan Sodom ve Gomore'de artık had safhaya ulaşır. Romanın konusu yok olur; olay örgüsü birbirine kötü bir şekilde yamanmış pornografik sahnelerin ötesine geçemez" (2004: 35).

değerlendirmesinde bulunur. *Nur Baba* romanını "gerçeklikten uzak, edebi bir değer taşımayan bir hiciv, bir yergi romanı" olarak görür. Ona göre bu roman iftiralarla doludur. Yakup Kadri, hiçbir Bektaşî dergâhını romanda anlatılan tekmeden ayırmaz:

"Nur Baba romanı, gerçeklikten uzak, edebi bir değer taşımayan bir hiciv, bir yergi romanı olarak karşımıza çıkar. Bektaşî dergâhlarına hakaretler yağdıran, Bektaşîler aleyhine söylenen iftiralar üzerine oturtulmuş bir kitap. Yakup Kadri kesinlikle diğer Bektaşî dergâhlarını Nur Baba'nın 'aşk cennetinden' ayırmaz. Tüm Bektaşî dergâhları onun için aynıdır: birer 'garip meyhane', 'bir çok ruhların kaynadığı şeytani kazan'dırlar. 'Bunlar muhakkak aile hayatı aleyhine kurulmuş bir takım müesseseler'dir. Oraya gelenler ise 'muhabbeti, Bektaşî tabirince, içmek, çalgı çalmak' olarak anlayan, 'kiminin elinde bir şişe, kiminde bir def, kiminde bir ud' bulunan 'sarhoş' takımındır. Onun içindir ki hiç kimse oradaki postların, 'bu üzerine kapanılan, bu öpülen, mukaddes postların' ne kadar fena, 'âdeta bir tekenin sırtından yeni sıyrılmış gibi' koktuğunun farkında değildir. Yakup Kadri'ye göre Bektaşî dergâhlarında tüm başlar sadece iki şeyin önünde eğilir: 'güzellik ve zenginlik'. Bu yüzdendir ki, Bektaşîliğin tüm sırrı, bütün esrarı 'gelenin malı, dönenin canı' desturundan ibarettir. İşte bütün bunları Niğâr Hanım'ın yüzü suyu hürmetine yolunu şaşırıp oraya bir kerecik uğrayıveren Macid (belki de yazarın kendisidir) anlar ve Bektaşî dergâhlarından 'kin, tikslenme, utanma, vicdan azabı ve daha bin türlü ızdırıp' duyar" (2004: 36).

Ağuiçenoğlu'nun bu sosyolojik formasyonla, kurmaca dünya ile yaşanan hayat arasındaki farkı ayırt etmeyen bakışı, bir edebiyat eleştirisi sayılmaktan çok belirli bir toplum kesiminin savunusu olarak anlam kazanır.

Ağuiçenoğlu, Yakup Kadri'nin romanın ikinci baskısının önüne koyduğu "Bir İzah" yazısını da eleştirel gözle değerlendirerek romanla arasında gördüğü çelişkileri ortaya koymaya çalışır. Ona göre *Nur Baba* romanı Yakup Kadri'nin ileri sürdüğü gibi toplumun bir kurumunun bozulan yanlarını gözler önüne sererek düzelmesini isteyen roman olmaktan uzaktır. Onun "romanları, hizmet etmek istediği insanların nezdinde birer hakaret ve küfür örneği olarak algılanagelmiştir" (2004: 33).

Ağuiçenoğlu, *Nur Baba* romanında olayların hızlı gelişmesini, Nur Baba'nın Celile Bacı'yla evlendikten sonra tekkenin kısa sürede ilgi odağı hâline gelmesini anlatım tekniği bakımından hatalı bulur. Romanın Bektaşî tekkesini içki ve şehvet mekânı olarak gösterdiği tespitini yaparak bu durumu eleştirir. Yazarıyla roman arasında sıkı ilişkiler ağı kurarak Yakup Kadri'nin ne yapmak istediğini ortaya koymaya çalışır. Ziba Hanımefendi'nin yeğeni Nigâr Hanım'ı Nur Baba'ya sırf gururunu kurtarmak için kendi eliyle takdim etmesini ve Bektaşîlerden nefret eden Nigâr Hanım'ın *Nur Baba*'dan etkilenerek kısa sürede değişim içerisine girmesini gerçekçi bulmaz. *Nur Baba*'nın yalnızca cinsellik üzerine kurulmuş olduğunu belirten yazar, bu durumu romanın hatalı yanlarından biri olarak değerlendirir.

Ona göre *Nur Baba*'da yazar, çelişkili, tutarsız kişilikler ortaya koymuştur. Nigâr Hanım, kısa sürede değişimler yaşaması, farklı kişilikler ortaya koymasıyla bunların başında gelir. Yakup Kadri'nin karakter yaratmada başarı sağlayamadığı düşüncesini taşıyan Ağuiçenoğlu, bu konuda şunları söyler:

"Yakup Kadri'nin *Nur Baba* romanında hiçbir karakter okuyucunun zihninde bir iz bırakmaz. Onlar belli bir mesajı iletmek için uydurulmuş kötü birer oyuncudurlar. Çelişkili, realitede yansımaları olmayan birer boş kılıf. Mesela, Nigâr Hanım, 134. sayfada Bektaşî tarikatının tüm sır[r]ının 'eyvallah demekten' ibaret o[ll]duğunu düşünür ve diğer bütün ruh hallerini tehlikeli bulur" (2004: 36).

Daha sonra yazar, romanı çözümlenmeye girişir. Ancak, yapılan çözümleme edebiyat eserini belirli bir metot çerçevesinde incelemeye değil, özetleme tekniği ile romanın olay örgüsünü dikkatlere sunmaya ve buna dayanarak aksayan yanlarını göstermeye yöneliktir. Sonunda romanı, "gerçeklikten uzak, edebi bir değer taşımayan bir hiciv, bir yergi romanı olarak karşımıza çıkar. Bektaşî dergâhlarına hakaretler yağdıran, Bektaşîler aleyhine söylenen iftiralar üzerine oturtulmuş bir kitap" şeklinde niteler. Eleştirilerini "*Nur Baba*,

Salman Rushdie'nin *Şeytan Ayetleri*'ne rahmet okutacak türden bir roman" (2004: 36) sloganik cümlesiyle tamamlar.

Şüphesiz yazarın romandaki teknik aksamalar, özellikle olayların hızlı gelişimi konusunda yaptığı tespit ve değerlendirmeler haklılık payı taşımaktadır. Ancak, "hiçbir karakter okuyucunun zihninde bir iz bırakmaz. Onlar belli bir mesajı iletmek için uydurulmuş kötü birer oyuncudurlar." hükmüne katılmak pek mümkün görünmemektedir. Şüphesiz Nigâr Hanım, bir Madame Bovary yahut Anna Kareninna kadar iyi çizilmiş karakter olmaktan uzaktır. Fakat, Türk romanının gelişim seyri düşünüldüğünde belirli bir başarıyı yakaladığı söylenebilir. Bunun yanında Nur Baba tipi, Nigâr Hanım kadar kuvvetli yakanıp gösterilmiş bir kişi olarak belirmektedir.

Burada Hüseyin Ağuışenoğlu'nun "Nur Baba'dan sonra romanın en önemli iki karakteri Ziba Hanım ile Nigâr Hanım'dır" tespiti üzerinde de durmak gerekecektir. Bu tespit, yerinde bir tespit olmaktan uzaktır. Roman her ne kadar *Nur Baba*'nın adını taşıyorsa da öne çıkan karakter aslında Nigâr Hanım'dır. Bu sebeple *Nur Baba*'yı birinci sıraya alıp Nigâr Hanım'ı Ziba Hanım'dan da sonra üçüncü sırada bir karakter olarak göstermek doğru olmayacaktır.

Bu eleştiride asıl problem romanın hayatın birebir mimesisi olduğu anlayışından yola çıkmak, hayatla roman arasında sıkı bağlar kurmaya çalışmak, hayat karşısında romanın yanlış bilgilerle ve yazarının Bektaşiliğe olumsuz bakışıyla daha baştan iftira ve karalama yoluna gittiğini söylemek, roman kişisi Macit'in bizzat yazarın kendisi olduğu ya da olabileceği fikri üzerinde durmak, edebiyat eserinin kumaca dünya olduğunu bilmemeyi, hiç değilse göz önünde bulundurmamayı getiren hatalı bir yol olarak belirir. Ağuışenoğlu'nun iddia ettiği gibi Yakup Kadri'nin bütün Bektaşı tekkelerini "karalama ve iftira" peşinde olduğunu söylemek de doğru olmayacaktır. Yakup Kadri, kötümser bakış açısı ve natüralist anlayışa varan dikkatiyle üzerine eğildiği kurum ve kuruluşların, toplum katmanlarının daha çok olumsuz yanlarını eserlerine taşıma yoluna gitmiştir. Onun *Sodom ve Gomore*, *Yaban* gibi *Nur Baba* romanını da bu çerçevede görmek doğru olacaktır.

Yakup Kadri, Osmanlı'nın son döneminde çöken ve çözülen kurumları arasında tekke ve dergâhlara da bakışını yöneltmiş, oradan bir roman çıkarmasını bilmiştir. Bu bakışta Yakup Kadri'nin diğer romanlarıyla birleşen bir yan vardır. O da yazarın kötümser hayat anlayışıyla yaşama alanlarının daha çok arızalı yanlarını edebî eserin dünyasına mizacıyla birleştirip taşımasıdır. Hayatın gerçekliğiyle sanat eserinin gerçekliği birbirinden farklı şeylerdir. Her şeyden önce romana yaklaşıırken bu durum göz önünden uzak tutulmamalıdır.

Edebiyat tarihlerinde ve edebiyat araştırmalarında *Nur Baba*

Nur Baba romanı, Yakup Kadri'nin edebî kişiliğinin ve sanatının ele alındığı edebiyat tarihlerinde üzerinde durulan eserleri arasında yer alır. Bunun yanında roman, bazı araştırmacılar tarafından Yakup Kadri hakkında yapılan monografik çalışmalarda da inceleme konusu yapılır. Bazı araştırmacılar da romanı değişik yönleriyle inceleme yoluna giderler.

Nur Baba romanına çeşitli edebiyat tarihlerinde yer verilir. Edebiyat tarihçileri, Yakup Kadri Karaosmanoğlu vesilesiyle *Nur Baba* romanı üzerinde kısaca da olsa durma ihtiyacı duyarlar. Bunların bir kısmı romanın daha çok yayımlandığı yıllarda yarattığı etki çevresinde yorum getirirken bir kısmı da romanı konusu yönünden değerlendirme yoluna gider. Kimi edebiyat tarihlerinde ise romana temasla yetinildiği, üzerinde gereği gibi durulmadığı, hatta bazı edebiyat tarihlerinde hiç konu edilmediğine şahit oluruz. *Nur Baba*'ya hazırladıkları edebiyat tarihlerinde yer verenler arasında İsmail Habib (Sevük), Mustafa Nihat (Özön), Nihat Sami Banarlı, Ahmet Kabaklı (Kabaklı 2002: 808, 810-811), Mahir Ünlü-Ömer Özcan bulunmaktadır. *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 3 Cumhuriyet Edebiyatı* adlı çalışmasında Seyit Kemal Karaalioğlu ise *Nur Baba*'ya temasla yetinir (1985: 423). *Çağdaş Türk Edebiyatı*'nda Şükran Kurdakul, Yakup Kadri için madde ayırmış olmasına rağmen söz konusu romana yer vermez. Yalnızca eserleri arasında adı geçer. Ayrıca romandan alıntı yapar (1992: 15,17). Buna benzer şekilde Atilla Özkırımlı da *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde eserin adına yer verir. *Kiralık Konak*'la birlikte *Nur Baba*'nın Yakup Kadri'nin romancılığının oluşmasında rol oynamış olduğunu belirtmekle yetinir (2004: 779).

Araştırmalarımıza göre *Nur Baba* romanına yer veren ilk edebiyat tarihi İsmail Habib [Sevük]'in *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*'dir. İsmail Habib, *Nur Baba*'nın kitap hâlinde yayımlanmasından iki yıl sonra baskısı yapılan *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*'nde roman hakkında yaptığı değerlendirmede şöyle der:

“Erenlerin bağı Bektaşî tekkelerine yakın olsa gerek. ‘Bir Serencâm’ nâsiri bir gün o bağdan çıktı, ‘Nur Baba’ın Bektaşî tekkesine girdi. Verdiği eser ona en büyük şerefi değilse de, aşağılara kadar genişleyen en büyük şöhreti getirdi. ‘Nur Baba’, eriten şehvetle eriyen aşkların hikâyesini söylüyor. Siyâh sakallı, keskin gözlü, davudî sesli bed-mest ve muhteriz şeyh şehvetin porsutan kudretidir. ‘Ziba’ bu kudretin lâvında tükenmişti. ‘Nigâr’ o şehvetin coşkun seylâbesinde zavallı bir et pestili hâline geldi. Eriten şehvet kadın ruhundaki kıskançlığı bile meflûç yapacak derecede kâdir, eriyen aşk kıskanamayacak kadar meflûçtur. ‘Nigâr’ı selefi ‘Ziba’ kendi eliyle götürmüştü Nigâr, halefi ‘Süheylâ’yı kıskanamıyor. Şehvetin azgın tekesi yaşlandıkça kadında yaşı indirmektedir: İhtiyar Celile Bacıdan görgülü

Ziba'ya, saçında aklar başlayan Ziba'dan taravetli Nigâr'a, porsuyan Nigâr'dan körpe ve bâkir Süheylâ'ya inen bir çıkış!" (1924: 634).

İsmail Habip, 1942 tarihini taşıyan *Tanzimattan Beri Edebiyat Tarihi*'nde bu değerlendirmelerini benzer şekilde tekrarlar (1942: 371).

Mustafa Nihat (Özön), *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde *Nur Baba* romanına kısaca temas ederek romanın dönemi içerisinde ilgi çekmiş olduğunu, bunu da daha çok konusunun geçtiği mekândan kaynaklandığını ifade eder: "Bu romandan sonra asıl tecessüsü üzerine toplayan *Nur Baba* oldu. Eski zamanların Bektaşî tekkelerinden birini sahne olarak seçen muharrir oralarda bir kadının ve bir şeyhin manevî olmaktan uzak aşkını anlattı. Hakkında çok sözler işitilen bu eserde Nigâr *Nur Baba* macerası herhangi bir kadın-erkek macerasından başka bir şey değilken dekorun hususiyeti bu alâkayı keskinleştirmişti." (1934: 380).

Roman üzerinde duran araştırmacılardan biri de Cevdet Kudret'tir. Yazar, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*'de Yakup Kadri'nin *Nur Baba* romanına da yer ayırır. Daha önce Niyazi Akı'nın *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Fikir-Eser-Üslûp* adlı eserinde yaptığı gibi o da romanla antik Yunan arasında ilgi kurar. Cevdet Kudret'in ifadesiyle Yakup Kadri, "o sıralarda okuduğu Euripides'in Bakkhalar tragedyasının da etkisiyle, içkili, danslı, kolu Bakhos (Dionysos) törenlerinin benzerlerini, kaybolduğundan yakındığı 'zevk ve sefâhet sanatını, buse ve aşk ilmini' Bektaşî 'Ayin-i Cem'lerinde" bularak "'Nev-Yunanilik' akımının roman alanında ilk ve tek örneğini" (1987: 157-158) verir.

Cevdet Kudret'in fazla iddialı görünen bu tezi haklılık payı taşır. Denebilir ki, Yakup Kadri, *Nur Baba* romanıyla Bektaşî tekkeleri çevresinde gözlemlediği yaşama tarzından hareketle, antik Yunan'da görülen zevk ve eğlence sahnelerinden gelen bazı unsurların da içine karıştığı kurmaca bir dünya oluşturma yoluna gider. Nitekim onun *Nur Baba* romanını yazdığı dönem, Yahya Kemal'le birlikte başladığı ve Türk edebiyatına kaynak arama çabasıyla yöneldiği antik Yunan edebiyatının kuvvetli tesiri altında kaldığı yıllara rastlar.

Burada Cevdet Kudret'in *Nur Baba* romanı hakkında ileri sürdüğü "'Nev-Yunanilik' akımının roman alanında ilk ve tek örneği" olduğu tezi tartışma götürür. Zira, Yakup Kadri'nin 1913'te antik Yunan medeniyetine yönelik yıllarında kaleme almaya başladığı, 1921'de tamamlayarak gazetede tefrikasına başlanan bu eser, antik Yunan'ın dirilişi değil, iflasıdır. Yazar, söz konusu dönemde idealleştirdiği antik Yunan'ı daha çok mensur şiirleri ile küçük düz yazılarının büyümlü atmosferinin içerisine mitolojik ve ütöpik öğelerin karıştığı, olağanüstü güzelliklerin bulunduğu büyüleyici hayat sahneleri olarak gösterir (Yücel 1957: 289). Vak'ası hâlde cereyan eden *Nur Baba*'da ise

aynı topraklarda bir Bektaşî dergâhı çevresinde zevk ve sefa içinde yaşanan hayatın sıradanlaşması, bayağılaşması ve tükenişi dikkatlere sunulur. Mensur şiirlerinde idealize edilen uzak geçmişin yerini, *Nur Baba*'da tam bir düşüşü sergileyen yaşanan zamanın hayat sahneleri alır. Bunu biraz da yaşadığı dönemden hiç de hoşnut olmayan yazarın kötümser psikolojisi besler.

Banarlı, *Nur Baba* romanı hakkında yorum yaparken edebiyat tarihçisinin uyması gereken objektif kriterlerden çok, millî romantik duyuş tarzına bağlı sübjektif değerlendirmelere yer verir:

“San’atkâr, Nur Baba isimli romanında, millî ve tarihî bir Türk müessesesi olan Bektaşî tekkesi’nin, Türk medeniyeti tarihine yedi asır süresince yaptığı büyük hizmetleri asla dikkate almıyarak; bu tekkenin yalnız son çağlarındaki bazı bozuk taraflarını Bektaşîliğin kendisi zannedercesine bu teşekkül şiddetle hırpalamıştır.

Türk milletinin serbest düşünceye ve yaratıcı tefekküre olan tarihî meylini, medresenin, hatta yüksek zümre tasavvufunun otoritesine rağmen, asırlarca, millî bir tefekkür sistemi halinde müesseseleştirerek yaşatan Bektaşî tekkesi, Türk dilini, Türk musıkisini, millî nazım şekillerimizi, millî veznimizi velhâsıl, tarihî ve an’anevî Türk zevkini ve Türk zekâsını kendi hareketli bünyesinde nemâlandırarak zamanımıza kadar ulaştıran bu hârika teşekkül; daha kuruluşunun ilk çağlarında kadını, erkeği, san’atı ve serbest düşünceyi en medenî bir anlayışla bir araya toplayan bu ileri cemiyet; şerefli mâzisi akla getirilmeden; yalnız son çağlardaki cismânî aşk ve ihtiras sahnelerine bakılarak, bu eserde insafsızca örselenmiştir. Nur Baba, Bektaşîliğin ancak kötü taraflarını belirten bu kuvvetli roman, âdetâ bir ‘münevver taassubu’ ile yazılmış bu canlı eser, hikâye san’atı bakımından güzel, fakat asıl Bektaşîliğin ne olduğunu bilenler için iç ezici ve üzücü bir kitaptır.” (1987: 1203).

Banarlı’nın, bu, sanat eseri hakkında hüküm vermekten çok kültür koruyucusu ve ahlâkçı bakışı *Nur Baba*’yı değerlendirmekten ziyade romanın konu aldığı toplum kesimini gözetici görünüm taşır.

20. Yüzyıl Türk Edebiyatı’nda Mahir Ünlü ile Ömer Özcan, Yakup Kadri’nin eserlerini değerlendirirken *Nur Baba*’nın “tekkelerin, özellikle Bektaşî tekkesinin yozlaşarak, yarattığı” sosyal yıkımları anlattığını ifade eder, daha sonra romanın konusu üzerinde dururlar (1987: 273).

Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü adıyla bir kitap hazırlayan Olcay Öner, *Nur Baba*’ya kısaca temas ederek roman hakkında “Kiralık Konak’la aynı yılda yayımlanan *Nur Baba*’da Bektaşî tekkelerindeki yaşayış ve tekkelerin bozulmaya başlayışı anlatılır. Bu romanın yazılmasında Yakup

Kadri'nin 1915'ten başlayarak Bektâşi tekkesiyle yakından ilgilenmesi önemli rol oynamıştır" (1984: 16) demekle yetinir.

Sadık K. Tural, Yakup Kadri'nin toplumumuzdaki kültür yozlaşmasının "dini gruplardakini Nur Baba'(1922)da gözler önüne" serdiğini ifade eder. Ona göre "Nur Baba, aydınların mistik arayışları karşısında tarikatların sükutunu" gösterir. Yazar, *Kiralık Konak*'la *Nur Baba*'yı özellikle de *Kiralık Konak*'ı "nesrimizin klâsîği" sayar (1992: 496).

Nur Baba romanı hakkında bir de ansiklopedi maddesi bulunmaktadır. İnci Enginün tarafından kaleme alınan bu maddede yazar, romanı konu ve kişiler yönüyle kısaca tanıtır. Bu yazısında Enginün' öncelikle eserin yayımlanışı sırasında lehte ve aleyhte pek çok söz söylendiğini ifade eder. Daha sonra "Nur Baba geçmiş günlerdeki işlevlerini artık kaybederek cahil ve istismarcı kişilerin eline düşen tekkelerin, son günlerini anlatmakla beraber, usta yazarın büyük bir canlılıkla tasvir ettiği şahıslar ve durumlar, eserin, hakkındaki suçlamalara rağmen aranan ve okunan bir kitap olmasını sağlamıştır" (1990: 82) tespitinde bulunur. Devamla romanın konusunu "Eserlerinde derin bir mistik duyuş bulunan ve hayata genellikle trajik açıdan bakan Yakup Kadri, *Nur Baba*'da, bir Bektâşi şeyhi tarafından evlatlık edinilen, cahil, cinsi iştihası kuvvetli, güzel sesli süzgün bakışlı Nuri'nin, şeyhin ölümünden sonra ona varis olması, analığı ile evlenmesi, kadınlar üzerindeki cazibesini kullanarak tekkeye canlılık kazandırmasını anlatır" (1990: 82) şeklinde belirler.

İnci Enginün, *Nur Baba*'yı başka çalışmalarında da kısaca ele alır. O, başarılı bir eser olarak gördüğü anlaşılan *Nur Baba* hakkında şunları söyler:

"Yakup Kadri *Kiralık Konak*'ın hemen ardından yazdığı *Nur Baba*'da (Akşam'da tefrika 1921; 1922) toplumun çok önemli bir kurumundaki yozlaşmaya dikkati çeker. Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında büyük önem taşıyan tekkeler artık toplum için zararlı bir hâle dönüşmüşlerdir. *Nur Baba* Yakup Kadri'nin bir mistik davranış ve kendini tanıyış anlamında aşk duygusunu tadışını çok başarılı bir şekilde anlattığı romanıdır. Ne yazık ki kendisinin de eserinin sonraki baskılarında açıkladığı gibi, bu eserdeki şahısların gerçek hayattaki örnekleri aranmış, eseri ve eserin kadın kahramanı Nigâr'ı Halide Edib'den başka anlayan olmamış ve tartışma Bektâşilik meselesine dönmüştür. Yakup Kadri *Nur Baba*'da aşk duygusunun sonuna kadar yaşanması yanında bir toplum yarasına da parmak basmıştır. Yakup Kadri roman kişilerinin hayalî olduğunu belirtirken okuyucuların meraklarını kendi romancılığı açısından başarı sayar." (2001: 256).

İnci Enginün, bir başka çalışmasında daha *Nur Baba* üzerinde durur. Romanın konusunu ve kişilerini kısaca ve benzer şekilde değerlendirme yoluna gider (2006: 428-429).

*Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*nda “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı” başlığıyla bir bölüm yazan Osman Gündüz de Yakup Kadri'nin romanlarını değerlendirirken *Nur Baba* üzerinde durur. O, Şerif Aktaş'ın tespitlerinden hareketle romanı,

“Yakup Kadri'nin *Kıralık Konak*'ın hemen arkasından yayımladığı *Nur Baba* romanı, toplumun bir başka sorununu, Türk kültür tarihi içinde önemli görevler üstlenmiş ama son iki asırda asli fonksiyonunu kaybetmiş olan Bektaşî tekkesini ve bu tekke çevresinde içinde buldukları karamsar ruh halinden kurtulmak için kendilerine bir teselli/kurtuluş yolu arayan İstanbul kibar tabakasının hayatını ele alır. Romana bir başka açıdan bakıldığında kendilerine has adap ve erkânı olan üç farklı mekânın çatışması görülür. Bunlar gönül ikliminde ferdin terbiye edildiği ve hoşgörünün hakim olduğu bir yer olan tekke, kaynağını gönülden alan, incelmış zevki ve eğlence hayatını sembolize eden yalı, ölçülü ve sistemleşmiş toplum hayatının hakim olduğu konaktır (Aktaş, 1987, 66-68). Cumhuriyetin ilk yıllarında her üç mekân da aslı fonksiyonlarını kaybetmiş olarak karşımıza çıkar.” (2004: 374-375).

şeklinde tanıtır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları arasında çıkan *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde 1920-1960 dönemi romanını ele alan Yakup Çelik, Yakup Kadri'nin romanları konusunda bilgi verirken *Nur Baba* üzerinde de durur. Romanın konusunu “*Nur Baba*'da (1922), gerçek kimliğinden uzaklaştırılan tekke hayatını, çapkın bir tekke şeyhinin (Nuri) yaşadıkları ile anlatılır. İç güdüleriyile yaşayan bir tekke şeyhinin, konakta aklın öngörüsüyle yaşama tarzını sürdüren Nigar'ı, yalıda gönül penceresinden hayata bakan Ziba Hala aracılığıyla elde edişi romanın konusudur.” (2006: 220) şeklinde ortaya koyar. Devamla “Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kıralık Konak* ve *Nur Baba* romanlarında sosyal gelişmeleri kavram değerleri yüklediği mekanlar çerçevesindeki çatışmalarla işlemektedir.” (2006: 220) der.

Nur Baba romanına kısaca temas edenlerden biri de İsmail Çetişli'dir. O, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Ortaya Çıkan Fikrî, Siyasî Hareketler ve Türk Edebiyatına Yansımaları” başlıklı yazısında Yakup Kadri'nin “*Nur Baba*'da bozulan Bektaşî tekkesinin iç yüzünü ” yansıttığını ifade eder. Yakup Kadri'nin, hikâyelerinde olduğu gibi, romanlarında da eleştirel ve karamsar olduğunu belirtir (2007: 350-351).

Yakup Kadri hakkında hazırlanan monografilerde de *Nur Baba* üzerinde durulur. Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Fikir-Eser-Üslûp* ve Şerif Aktaş, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu* adlı monografik çalışmalarında romanı ele alırlar. Romanın konusunu, olay örgüsünü, kişiler dünyasını belirleme yoluna giderler. Niyazi Akı, ilk baskısı 1960'ta yapılan monografinin çeşitli bölümlerinde *Nur Baba* romanını yapı ve kişiler dünyası yönüyle inceler. Akı, Yakup Kadri'nin *Nur Baba*'yla, *Kıralık Konak*'ta anlattığı aileden tekkeye geçtiğini ifade eder, romanı yazış sebebi ve şartları üzerinde durur. O, Yakup Kadri'nin Bektaşî tekkesiyle olan sıkı münasebetine dikkat çektikten sonra hastalığı sebebiyle tekkeyi manevî teselli yeri olarak görmüş yahut dostlarının ısrarıyla tekkeye yaklaşmış veya daha kuvvetle muhtemel toplumun ilgisini üzerine çeken Bektaşîliğin onun da yazar tecessüsünü çekmiş olabileceği ihtimalleri üzerinde durur. Dönem içerisinde Rıza Tevfik'in nefesleri, Besim Atalay'ın Bektaşîlik hakkındaki yazıları, Fuad Köprülü'nün araştırmaları Bektaşîliği ilgi odağı hâline getirmiştir. Niyazi Akı, *Nur Baba*'nın bir başka kaynağını antik Yunan'da bulur. Roman hakkında,

“Bu yıllar Yakup Kadri'nin Euripide'i ve bilhassa onun *Les Bacchantes*'ini okuduğu yıllardır, yani, paganist çağlardaki Bacchus âyinlerinin işret ve raks âlemlerinin cazibesine kapıldığı bir devredir; yazar, içkili, rakslı, müzikli âyinlerin, âyin-i cemlerin muhabbet dolu vecdi peşindedir. Bu itibarla cemiyetimizin vaktiyle en önemli bir kültür müessesesi olan Bektaşî tekkelerinden birini sadece hissî ve ritüel taraftan işleyen romanı *Bacchanale* bir görüş mahsulü kabul etmek yerinde olur. Eserinin dinî ve felsefî mahiyette olmadığını bizzat muharrir de kitabın başına koyduğu 'İkinci İzah'ta belirtir.” (2001: 100).

tespitlerinde bulduktan sonra romanın konusu üzerinde durur, yazarla eser arasında bağlar kurmaya çalışır.

Şerif Aktaş'ın Yakup Kadri Karaosmanoğlu adlı kitabından önce “*Nur Baba Romanı Üzerine*” başlığıyla yayımlanan bir yazısı bulunmaktadır. O, bu yazısında mekânı merkeze alarak romanı konusu, olay örgüsü, çatışmalar ağı ve kişiler dünyası yönüyle çözümler (1983: 10-13). Ayrıca Şerif Aktaş, Yakup Kadri Karaosmanoğlu adlı monografisinin “Yakup Kadri'nin Romanları” başlığı altında onun romanlarını topluca değerlendirirken *Nur Baba*'ya da yer verir. Bu çözümleme onun *Doğuş Edebiyat*'ta çıkan yazısının gözden geçirilerek kitaba alınmış şeklidir.

Selim İleri, *Argos* dergisinde yayımlanan “*Nur Baba'da Elem ve İhtiras*” başlıklı makalesinde *Nur Baba*'nın yayımlandığı sıralarda tenkitçiler ve yazarlar tarafından nasıl karşılandığı konusu üzerinde durduktan sonra romanı tahlil etme yoluna gider. Selim İleri, roman hakkında kaleme alınan yazılar içerisinde Halide Edip'in *İkdam* gazetesinde çıkan yazısına değer verir ve bu

yazıyla bir romancı olarak Halide Edip'in romanın gerçekliğini kavrayıp ortaya koyduğu görüşünü taşır (1990: 64-68).

"Nur Baba Romanında Yozlaşan Bektaşî Tekkesi" başlığıyla bir yazı yayımlayan Gıyasettin Aytaş,

"Nur Baba'yı iki şekilde ele alıp incelemek mümkün: Birincisi, burada anlatılan hususlardan hareketle, 'işte Bektaşîlik buymuş, bu tarikat hakkında söylenenler doğruymuş' diyerek Bektaşîliğe saldırmak; ikincisi ise, bir tarikatın ehil ellerde bulunmaması yüzünden, nasıl kişisel hırs ve arzuların aracı olarak kullanıldığı, bunun sonucunda da, böyle güzide bir tarikatın ve onun mensuplarının hiç hak etmedikleri suçlamalara ve iftiralara nasıl maruz kaldıklarını gözler önüne sermek. Biz ikinci yolu tercih edeceğiz." (1999: 66).

diyerek incelemede tutacağı yolu bildirir. Bunu yaparken o, "Yakup Kadri, Nur Baba'ya yazdığı izahta, romanın yazılmasının asıl gayesinin bir kurumu tenkit değil, bu kurumun nasıl istismar edildiğini gözler önüne sermeyi amaçladığını ifade etmiştir" (1999: 66) diyerek hareket noktasını romanın yazarı Yakup Kadri'ye dayandırır. Daha sonra Aytaş, romandan yaptığı iktibaslarla yozlaşan Bektaşî tekkesini ve insan ilişkilerini çözümlmeye girişir.

Özcan, romanın kadın karakteri Nigâr Hanım'ın davranış ve eylemlerini psikolojinin verilerinden hareketle inceleme konusu yapar (2002: 87-96).

Nur Baba romanı üzerinde son çalışmalardan birini yapan Gariper, çalışmasında romanı, Yahya Kemal'in *İthaf* şiiri ile *Nur Baba* romanını ışık metaforu çerçevesinde insanın özünden uzaklaşması, tekkelerin içinin boşalması, insan-Tanrı bağının kopuşu etrafında çözümlene çabasında olur (2005: 257-273).

Yurtdışında Nur Baba

Nur Baba romanı, yurtdışında da yayımlanır. Bu yayın üzerine hakkında makaleler kaleme alınır. Annemarie Schimmel tarafından Almancaya çevrilen roman, ilk kez 1947 yılında Florestan Yayınevi tarafından *Flamme und Falter* (Ateş ile Pervane) adıyla yayımlanır. Bu çeviri vesilesiyle Alman araştırmacı Otto Spies, romanın başına Almanca ön söz mahiyetinde bir takdim yazısı yazar (1977: 277-281). Söz konusu yazısında *Nur Baba* romanını çeşitli noktalardan inceleme konusu yapar. Önce Yakup Kadri ve romanı *Nur Baba* hakkında bilgi verir. Bektaşîliği kısaca tanıtır. Sonra romanın Almancaya yapılan çevirisi üzerinde birkaç cümle söylemekle yetinir:

"Bu romanın yazarı olan Yakup Kadri, modern Türk edebiyatında tartışmasız ilk sırada yer alır ve gerçekten dâhi diye tanımlanabilecek az sayıdaki Türk yazarından biridir" (1977: 276) diyen Otto Spies, Yakup Kadri'nin ilk romanı olarak takdim ettiği *Nur Baba'yı*, onun diğer romanları içerisinde daha

önemli bir eser olarak görür. Bunu, Yakup Kadri'nin diğer romanlarının siyasi anlayışa bağlı kalınarak yazılmasına karşılık *Nur Baba*'nın psikolojik roman olmasına bağlıdır. Yakup Kadri'yi "dahiyane bir yaratıcı, ruh analizlerinin ve psikolojik olayların güçlü bir biçimlendiricisi ve sunucusu" (1977: 278) şeklinde değerlendiren yazar, onun *Nur Baba* romanının bu özellikleri taşıyan eseri olduğunu ifade eder. Otto Spies, devam eden satırlarda bu romanla yazarının yalnızca Türkiye'de değil, Avrupa'da da ünlendiğini ifade eder.

Otto Spies, romanın yayımlandığı sırada Türk okuyucuları arasında yarattığı akisler üzerinde de durur. *Nur Baba*'nın yayımlandığı yıllarda büyük ilgi uyandırdığını söyleyen yazar, o sıralarda romanın Bektaşiliğin gizli yanlarını ortaya çıkarmakla suçlandığını ekler. Türkiye'de 20. yüzyılın başlarındaki kadının durumunu ve Bektaşileri anlama için Alman okuyucular için güç olacağını belirten Spies, bu yazısında Bektaşilik hakkında geniş bilgiler verme ihtiyacı duyar. Böylece roman, yarattığı etkiyle Almanya'da da konu olur.

Sinemada *Nur Baba*

Nur Baba romanı kitap olarak yayımlandığı 1922 yılında filme de alınır. Yönetmenliğini Muhsin Ertuğrul'un yaptığı bu film, Kemal Film tarafından çekilir. Kaynakların verdiği bilgiye göre *Nur Baba* romanının sinemaya uyarlanması olan bu filmde, tekkesini zengin ve güzel kadınlar için kullanan, şehvet düşkünü bir Bektaşî şeyhinin hikâyesi anlatılır. Romanın sinema filmine alınışı sırasında Bektaşiler stüdyoyu basarlar. Bunun üzerine film bazı oyuncuların ayrılması, yerine yenilerinin bulunması, ad değişikliği ve polisiye tedbirlerle *Boğaziçi Esrarı* adıyla tamamlanabilir.

Rakım Çalpalı, 1 Ağustos 1944'te *Yıldız* dergisinde "Stüdyo'ya Baskın" başlıklı bir yazı yayımlar. Bu yazısında o, Bektaşilerin çok şeye katlanabilen, geniş gönüllü kimseler olarak tanındığını, oysa bunun böyle olmadığını Yakup Kadri'nin *Nur Baba* romanı çıktığı zaman belli olduğunu ifade eder. Büyük dedikodulara yol açan roman, filme alınmaya kalkışılınca işin rengi birdenbire değişmiştir. "Bektaşî tekkelerinin sadık mensupları 'Defterdardaki stüdyoda bektaşilik aleyhinde bir film çevriliyormuş' diye" (1944: 22-23) ayaklanırlar. "Bektaşiler filmin aleyhlerine çekildiği yanılmacasıyla kıskırtılmışlardır" (Özgüç 1998: 10). Rakım Çalpalı'nın verdiği bilgilere göre,

"Dekorlar yapılmış, roller dağıtılmış, çalışmalara yeni başlanmıştı. Nur Baba rolünde rahmetli Emin Belig Belli oynuyordu. İkinci mühim bir rolü de şimdi Rusyada devlet artistlerinden olan meşhur artist Papazyan almıştı. Diğer rollerde Behzat Butak, Vasfi Rıza Zobu, rahmetli komik Ali Rıza v.s. vardı.

Bu filmin başrollerinde de o zamanlar Rusya'dan kaçmış olan Rus kadınları oynuyordu. (...) İkinci, üçüncü sınıf rolleri de tiyatro sahnelerimizde oynayan Ermeni kadınları yapıyordu.

Bir gün stüdyoda çalışırken bir gürültü, bir patırtıdır koptu. Bir alay beктаşı derviş stüdyoya baskın yapmıştı. Bektaşilik aleyhinde film çeviriyorlar, diye artistlerin üzerine bir yürüyüş yürüdüler, dekorların üzerine bir saldırış saldırılar ki, demeyin gitsin!.. Bütün dekorlar artistlerin başına geçti. Herkes çil yavrusu gibi bir tarafa dağıldı” (1944: 23).

Bu baskından, başta Papazyan olmak üzere, oyuncular korkarak stüdyodan kaçarlardı. Rakım Çalalapa'nın biraz da magazin gazeteciliğine yönelik verdiği bilgilere bakılırsa Papazyan, can korkusuyla evine kadar kaçardı. Bir daha da stüdyoya gelmez. Dekorların parçalanarak aktörlerin dövülmesi üzerine Muhsin Ertuğrul, bazı oyuncuları değiştirerek filmi baştan çekmek zorunda kalır (Onaran 1994: 21). Çalalapa, Papazyan'ın baskından kaçışını şöyle anlatır:

“Bu arada en çok korkan zavallı Papazyan olmuştu. İhtimal ele geçerse bir güzel dayak yiyeceğinden, belki de paralanacağından korkuyordu. Hakkı da yok değildi hani!.. Arkasındaki beктаşı urbalarına, çenesindeki takma sakala rağmen değil beктаşı, müslüman bile değildi.

Stüdyodan dışarı fırlayınca caddeyi tutup koşu koşu kaçmağa başladı. Korkusundan arkasına bile bakmıyordu. Unkapanına kadar soluk soluğa geldi. Yolda bu güzel kıyafetli, sevimli yüzlü beктаşı babasına selâm veren verene idi. Kimse onun makyajla sokağa fırlamış, stüdyo baskınından kaçan bir artist olduğunu farketmemişti.

Papazyan, Unkapanında bir faytona atladı, evine kaçtı. Ertesi gün zabıta işe el koymuş, stüdyo muhafaza altına alınmış, yeniden çalışmalara başlanmıştı. Fakat Papazyan'ın gözü o kadar yılmıştı ki, bir daha bu rolü oynamak için kendisini razı etmek mümkün olamadı. Onun son derece korkmuş olduğunu ve tekrar beктаşı elbisesini sırtına giymiyeceğini anlayan rejisör o rolü kendisi oynamak zorunda kaldı” (1944: 23).

Alınan tedbirler sonucu, Bektaşilerin bir daha baskın yapmalarının önüne geçilir. Ancak, filmde görev alanlara isimsiz tehdit mektupları gelir. Film, 1922'de ancak polisiye tedbirlerle tamamlanabilir.

Rakım Çalalapa'nın yazısından hareketle Şener, 1922'de filme alınmak istenen *Nur Baba* romanının karşılaştığı güçlükleri ve tepkiyi, film stüdyosunun basılışını, oyuncuların canlarını kaçarak kurtarışını aktardıktan sonra Muhsin Ertuğrul'un *Darülbedayi'*den ayrıldığı 1922 yılında tiyatro repertuarına dayanan filmler yerine “sansasyon yaratan” filmler yapma yolunu seçtiğini ifade eder (1972: 78). Bu da romanın yayımlanışına bile tepki gösteren Bektaşilerin stüdyoyu basış sebeplerini açıklığa kavuşturan bilgilerden biri durumundadır.

İkinci defa ve baştan oynanışında “[i]ç sahneleri Eyüp’teki stüdyoda, bazı dış sahneleri Boğaziçi’nde (Rumeli Hisarı, Bebek) çekilen film, 1922 yılında bitirildiği halde, sansür izin vermediği gerekçesiyle, ancak ertesi yıl ve Boğaziçi Esrarı adı ile” (Onaran 1981: 163) 13 Aralık 1923’te gösterime girer (Odabaşı 2004: 546). Filmin görüntü yönetmenliğini Türkiye’de ilk sinema filmini çeken Fuat Uzkınay yapar. Gösterime giren filmin “‘Sanat ve temaşa âleminde Türklerin yüzünü ağartacak büyük millî piyes, 5 fasıl’, ‘Cazip ve heyecanâmiz bir mevzu... Yeniliğe, güzelliğe, san’atta cür’et ve fedakârlığa parlak bir misal teşkil edecek şaheser’, ‘Feci ve hevlengiz büyük aşk ve ihtiras piyesi’, ‘Avrupa ve Amerika filmleriyle mukayese edilebilecek Türk eseri’, ‘Fevkalâde mizansen.. Lâtif İstanbul manzaraları... Zengin ve muhteşem şarkvârî dekorlar’ ” şeklinde reklamı yapılır (Onaran 1981: 163-164). Fakat iş bununla bitmez. Bu defa da Bektaşiler filmi oynatmaması için sinema sahipleri üzerinde baskı ve tehdit kurma girişiminde bulunurlar. Sinema salonlarının dağıtılmasını, tahrip edilmesini göze alamayan bazı sinema salonları bir süre filmi oynatmaktan kaçınırlar. Filmin isim değişikliğine giderek *Boğaziçi Esrarı* adıyla gösterilmesi de durumu değiştirmez. Herkes bu filmin *Nur Baba* olduğunu bilir. Film, bazı sinemalarda gösterilmeye başlanınca halkın ilgisini çeker. Bunun üzerine daha önce filmi oynatmaktan kaçınan sinemacılar da filmi oynatmak için *Kemal Film* şirketine tekliflerde bulunurlar.

Filmin yapımcısı Muhsin Ertuğrul, filmin çekiminde romana sadık kalınca ortaya bir melodram çıkar. Fakat, filmin romandaki karakterlerin özelliklerini iyi bir şekilde yansıttığı söylenemez. Zira, “roman kahramanının özelliğini teşkil eden ses güzelliğini verebilecek sestem mahrum olduğu gibi, birçok güzel Bektaşî nefeslerinin de duyulmaması bakımından” film aksar. Ayrıca aktör Emin Belig, romanda anlatılan *Nur Baba*’nın etkili bakışına sahip olmadığı gibi çizdiği portrede de pek başarı sağlayamaz. “Buna karşılık Sarmatova ve Artinova güzellikleri ve oyuncu yetenekleri ile filme bir dereceye kadar katkıda bulunabilmişler; Darülbedayi oyuncularını ile eski bir ortaoyuncu olan Ali Rıza başarılı Bektaşî tipleri çizmişlerdir.” Bunun yanında dekorları tiyatro dekorları şeklinde iki boyutlu olan film, sinema tekniği bakımından bütün ilkelliğine rağmen, konusunun çekici olması dolayısıyla seyircilerden büyük rağbet görür (Onaran 1981: 164).

Nur Baba romanının filme alınması sırasında ortaya çıkan olaylar yakın dönemde de gazete yazılarına konu olur. Kerim Evren, 21 Aralık 2002 tarihli *Akşam* gazetesinde yayımlanan “Bektaşiler Seti Bastı” başlıklı köşe yazısında “TV dizisi ‘Çocuklar Duymasın’da, ‘İzmir Körfezi gibi kokuyor’ sözü geçince, İzmirliiler ayağa kalktı. 1922 yılında da bir Bektaşî şeyhinin sefahat alemlerini konu alan film, henüz çekimi bitmeden bir grup ‘baba erenleri’ öfkeden deliye döndürmüştü.” diyerek İzmir halkının *Çocuklar Duymasın* adlı dizi film

karşısında gösterdiği tepkiyle *Nur Baba* romanının filme alınışı sırasındaki olaylar arasında benzerlik kurar. Yine 4 Nisan 2004 tarihli Akşam Gazetesi'nde Burak Artuner'in kaleme aldığı "Papazyan'ın 'çile'si" adlı yazıda aktör Mel Gibson'un yönetmenliğini yaptığı, Hz. İsa'nın hayatını konu alan film *İsa'nın Çilesi* ile *Nur Baba*'nın filme alınırken karşılaştığı tepkiler bakımından benzerlikler kurulur. Dini motifler taşıyan bir filmin zor çekildiğini iki film arasında ilişki kurarak ifade eden yazar, Rakım Çalapala'nın verdiği bilgilerle yazısını sürdürür ve sonlandırır.

Mustafa Kemal Atatürk ve Nur Baba

Nur Baba romanı, yayımlandığı yıllar içerisinde geniş okuyucu kitlesinin ilgisini çeker. Halktan okuyucuların yanında dönemin aydınları ve devlet adamları da romanı okur. Roman etrafındaki önemli noktalardan biri de eseri okuyan Mustafa Kemal Atatürk'ün Ali Baba'yı görmek istemesidir. *Nur Baba*'yı okuyan Mustafa Kemal, romana konu olan Nur Baba tipinin gerçek hayattaki temsilcisi olarak gösterilen Çamlıca'daki Kısıklı Bektaşî Şeyhi Ali Baba'yı görmek arzusuna kapılır. Kısıklı Bektaşî Şeyhi Ali Baba'yı ve romanın yazarı Yakup Kadri'yi bir gün akşam yemeğinde bir araya getirir.

Yakup Kadri'nin hatıraları arasında verdiği bilgiye göre, bir akşam o, geç vakitlerde köşke çağrılır. Niçin çağrıldığını bilmediği için heyecanla köşke çıkan yazar, Mustafa Kemal'in her zamanki gibi görünen kalabalık yemek masasında iki yabancı olduğunu fark eder. Bu yabancılardan biri Kısıklı Bektaşî Şeyhi Ali Baba'dır. Mustafa Kemal'e daha önce Ali Baba adında birinin Ankara'ya geldiği, bu kişinin Yakup Kadri'nin romanının kahramanı Nur Baba olduğu haberi verilir. Mustafa Kemal, roman kahramanının yaşadığı hayat içerisindeki temsilcisini görmek, romanın yazarı Yakup Kadri ile kahramanını yan yana getirmek ister. Bu sebeple Kısıklı Bektaşî Şeyhi Ali Baba'nın bulunduğu yemeğe Yakup Kadri'yi de davet eder. Bu durumu yıllar sonra Yakup Kadri, şöyle anlatır:

"Fakat, benim eşikte görünmem üzerine diyebilirim ki, her şey değişti. Sofradakiler, âdeta birbirlerine karıştı, konuşmalar durdu ve bunun yerine bir fısıltı aldı yürüdü. Derken, bir de ne göreyim, elini sıkmak üzere kendisine doğru yürürken, Mustafa Kemal Paşa telaşla ayağa kalktı ve bana hitaben; 'Sizi, dedi, bu akşam buraya davet etmekte hayli tereddüde düştüğümü söylemek isterim. Fakat, gönlüm, şimdi aramızda bulunan bir eski dostunuzla buluşmanıza mâni olmağı bir türlü kabul etmedi. Biliyorum, o dostunuz "Nur Baba" romanınız yüzünden size 'muğber' olabilir. Ama, burası bir 'muhabbet sofrası'dır' bütün 'iğbirar'ların ve küskünlüklerin, hattâ ihtilafların bu sofranın etrafında unutulup gitmesi lâzım gelir' ve eli[y]le yanında duran sakallı bir adamı işaret ederek 'Ali Beyin fikri de bu merkezdedir' sözünü ilâve etti.

Bu adam birçok kişi tarafından benim 'Nur Baba' romanımın erkek kahramanına örneklilik ettiği sanılan Çamlıca Bektaşî dergâhı şeyhi Ali Baba idi ve fıraklı, plâstronlu, beyaz kravatlı balo kıyafeti içinde ilk bakışta kim olduğunu tanıyamamıştım. (...)

Mustafa Kemal Paşa da, sanırım, böyle bir tecessüse kapılmıştı ve bilmem kimden Ankara'ya Ali Baba adında birinin geldiğini duyar duymaz Köşke çağırıp yakından tetkik etmek hevesine düşmüştü ve gene sanırım ki; ilk anlardan itibaren bu adamla 'Nur Baba' romanı kahramanı arasında bir münasebet bulamayıp işin esasını benden öğrenmek istemişti. Hakkı da vardı. Gerçi bu Baba kalıbı ve yüzü bakımından romandaki Babayı andırıyordu ama ne beriki gibi 'rind' ve 'ehli dil' görünüyör; ne de şarkî söyleyip 'Nefes' okumasını biliyordu. Üstelik; Nur Baba'nın zıddına olarak tavır ve hareketlerinde de kaba saba bir adamdı.

Mustafa Kemal Paşa beni bir müddet onunla hoş beş etmekte bıraktıktan sonra kendi yanına çağırdı ve kulağıma eğilip: 'Bu herifte, dedi, senin Nur Baba'ndan hiçbir şey göremiyorum.' Ben gülererek: 'Sizi hayal sukutuna uğratmış olmaktan çok müteessirim' dedim. 'Ali Baba benim roman kahramanımın sadece ham maddesidir. Bir heykeltraş nasıl taştan veya tunçtan âdeta canlı denecek bir insan vücudu meydana getirirse ben de Nur Baba'yı öylece bir adamdan meydana getirdim. Her sanatkârın yaptığı iş zaten bundan ibaret değil midir?' Mustafa Kemal Paşa: 'Anlıyorum' dedi ve ilâve etti 'Şimdi, Nur Baba romanının değeri benim nazarımda bir kat daha artmıştır.' ” (1961: 3).

Yakup Kadri'nin ifade ettiğine göre bu kısa konuşmadan sonra Mustafa Kemal, artık, dikkatle "incelemekte olduğu Ali Baba ile hiç meşgul" olmaz. Diğer misafirlere döner ve başka konularla ilgilenmeye başlar (1961: 3).

Yakup Kadri, Ulus gazetesinde yayımlanan bu hatırasından dokuz yıl sonra 1970 Mayıs'ında Mustafa Baydar'ın mektubuna verdiği cevapta bu konuya yeniden döner. Mustafa Baydar'ın soruları doğrultusunda *Nur Baba* romanıyla Mustafa Kemal'in ilgilenmesine, Çamlıca Bektaşî Şeyhi Ali Baba'yı ve kendisini köşke çağırması konusuna biraz daha açıklık getirir:

"Atatürk Nur Baba romanımın kahramanını görmek merakında idi, çünkü, bunun gerçekte mevcut bir Bektaşî Şeyhi olduğunu kendisine söylemişlerdi. Çankaya'da oturan Dr. Ragıp adında bir Bektaşî de onu şahsen tanıdığını söylemiş ve bulup Atatürk'e takdim etmek görevini üstüne almıştı. Türk Dil Kurumu'nda belirttiğim gibi bu Kısıklı Dergâhının Şeyhi Ali Baba'ydı. Bahis konusu romanımın etrafında yapılan polemiklerde hep bu adamın ismi geçmiştir. Sebebi şu: çünkü, ben yarı Tasavvuf'a düşkünlüğüm, yarı Bektaşî sırrı denilen şeye karşı merakım saikasıyla Tarikat'a girmek kararımı bu dergâhta gerçekleştirmiştim. Yani Ali Baba'dan nasip almıştım. Fakat, ilk günden itiba-

ren, Ali Baba başta olmak üzere orada herkes ve her şey beni bir hayal kırıklığıyla etkilendirmekten öteye geçememiştir. Ali Baba, Tasavvuf'la hiç alakası olmayan hattâ okuyup yazması küt bir adamdı. Kalıbının, çehresinin bazı niteliklerinden başka benim Nur Baba'ya benzer tarafı yoktur. (Kadınlara düşkünlüğünden ve kadınların ona olan kapılmalarından başka). Nitekim, Atatürk onda Nur Baba'yı bulmak için hayli yoklama ve denemelerde bulunmuş, (meselâ romanda güzel sesli olarak tanıttığım için) 'Şarkı söyle, nefes oku' demiş, karşılığını alamamış ve beni yanına çağırıp onun işitemeyeceği bir sesle 'Yakup Kadri, bu senin anlattığın Baba'ya hiç benzemiyor' diye âdetâ yakınır gibi olmuştu. İşte ben de bunun üzerinedir ki, 'Paşam, demiştim, bu Nur Baba'nın, hammaddesidir.' ” (1974: 30).

Mustafa Kemal'in *Nur Baba* romanıyla ve roman vesilesiyle Kısıklı Bektaşî tekkesi şeyhi Ali Baba ile ilgilenmesi konusu, roman sanatı bakımından, yaşanan hayatla kurmaca dünya arasındaki ilişkiler ağını gündeme getirir.

Sonuç

Roman, kurmaca metin olarak malzemesini dış dünyadan alır. Sanatkâr, dış dünyadan aldığı malzemeye, yaşama biçimine, hayat sahnelerine, mekâna, zamana ve kişilere değişik seviyelerde kurmaca dünyada yer verir. Kurmaca dünya dış dünyanın “bir düşünce sistemi etrafında sanatkâr tarafından yorumlanması neticesi vücut bulur” (Aktaş 1984: 14). Bu durum, yazarın bağlı olduğu estetik anlayışa, edebî akıma, niyet ve mizacına bağlı olarak, bazı romanlarda gerçekliğin geniş şekilde yansıma alanı bulmasına zemin hazırlarken bazı eserlerde yaşanan gerçekliğin yansıtılması düşük seviyede kalır. Ancak, sanatkâr dış dünyaya hangi seviyede bağlı kalırsa kalsın sonunda ortaya koyduğu roman bir kurmacadır.

Sanatkâr, kendi hayat tecrübesinden, gördüklerinden, yaşadıklarından hareketle sanat eserine vücut verir. Sanat eserinin varlık kazanmasında hayal gücü sanatkârın hayat tecrübesi üzerinde durmadan çalışarak ona yeni şekiller ve görünüm kazandırır. O, dış dünyanın gerçekliğini ve hayat sahnelerini edebî eserin dünyasına aynen aktarmaz. Aynen aktarılan olaylar ve olgular zaten sanat eserinden farklı bir şey olur. Kurmacanın amacı gerçek dünyayı olduğu gibi anlatmak değil, onu yeniden yorumlamak ve okuyucunun zihninde farklı bir gerçeklik izlenimi yaratmaktır.

Roman kişileri de bu çerçevede düşünülmelidir. Kurmaca dünyada sözü edilen kişiler gerçek hayatta olması gereken kişiler değildir. Bu kişiler, yaşanan hayatın içindeki insanlardan izler taşımakla birlikte, kurgulamaya dayanan bir dünyada, tasarlanmış bir hayatı yaşarlar. Kurmaca metnin yazarı, kurguladığı karakterlere belirli özellikleri verdikten sonra olay gelişimleri bu kahramanların kişilik özellikleri doğrultusunda şekillenir.

Mustafa Kemal'in "[b]u herifte (...) senin Nur Baba'ndan hiçbir şey göremiyorum," sözüne Yakup Kadri'nin "Ali Baba benim roman kahramanımın sadece ham maddesidir. Bir heykeltıraş nasıl taştan veya tunçtan âdetâ canlı denecek bir insan vücudu meydana getirirse ben de Nur Baba'yı öylece bir adamdan meydana getirdim. Her sanatkârın yaptığı iş zaten bundan ibaret değil midir?" şeklinde verdiği karşılık aslında genelde sanatın, konumuz gereği özelde roman sanatının sanat-hayat, roman-hayat ilişkisi içinde dayandığı prensibi göstermeye yaraması bakımından dikkat çekicidir. Her sanatkâr dış dünyadan aldığı malzemeyi yeniden şekillendirerek eserini vücuda getirir. Böyle bir uğraş, sanat eseriyle dış dünya arasında değişik seviyelerde ve düzlemlerde benzerlik ve ilişkiler ağı kurmamıza yol açacak görünüm sergiler. Fakat, sanat eseri hayata ve onun gerçekliğine ne kadar yaklaşırsa da ondan farklıdır. Neticede sanatın tabiata eklenmiş deha olduğu yaygın görüşünün doğruluk payı taşıdığını ifade etmeliyiz.

Buraya kadar anlattıklarımızdan anlaşılacağı üzere Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba* romanı, gazetedeki tefrikasından başlayarak çokça dedikodulara, itirazlara ve eleştirilere yol açar. Romanın kitap hâlinde baskısının yapılması tepkileri ve ilgiyi artırır. Roman sübjektif çerçevede Halide Edip ve Ahmet Hâşim gibi bazı yazarlarca Türk edebiyatının önemli eserlerinden biri şeklinde değerlendirilirken, Necip ve Hüseyin Ağuicenoğlu gibi bazı kişilerce de hiçbir edebî değeri olmayan bir roman olarak gösterilmek istenir. Toplumun çeşitli kesimlerinin ve edebiyat çevrelerinin ilgi alanına giren *Nur Baba*, aynı zamanda sinema filmine alınmak istenir, Almancaya çevrilir, günümüze kadar yaygın bir etkiye sahip olur. Buna rağmen sanat eseri olarak üzerinde duran, edebiyat biliminin ölçütlerine bağlı olarak ele alan, metin çözümlemesi çerçevesinde esere yaklaşan az sayıda yazı ortaya konur. Bu da romanın edebî yönünden ziyade konusu itibarıyla daha çok sansasyonel yanıyla ilgi çektiğini gösterir.

Kaynakça

- [ADIVAR], Halide Edip (1922), *Nur Baba*, İkdâm, nr. 9096, 13 Temmuz 1922, 3.
- AĞUİCENOĞLU, Hüseyin (2004), *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Nur Baba Romanında Bektaşiler Karalamalar-İftiralar*, Alevi Akademisi-Bülten, nr. 5, Wiesloch Deutschland, Ocak, 33-36.
- AHMET, Hâşim (1338/1922), *Yakup Kadri Nur Baba Münasebetiyle*, Akşam, nr. 1305, 9 Mayıs 1338/1922, 3.
- AKI, Niyazi (2001), *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Fikir-Eser-Üslûp*, İstanbul: İletişim Yay.
- AKTAŞ, Şerif (1983), *Nur Baba Romanı Üzerine*, *Doğuş Edebiyat*, nr. 19, Ekim, 10-13.

- _____ (1984), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Birlik Yay.
- _____ (1987), Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- ARTUNER, Burak (2004), *Papazyan'ın 'çile'si*, Akşam, 4 Nisan.
- [ATAY], F[alih] R[ıfka](1338/1922), *Vatan Siyaseti, Fırka Politikası*, Akşam, nr. 1381, 26 Temmuz.
- AYTAŞ, Gıyasettin (1999), *Nur Baba Romanında Yozlaşan Bektaşî Tekkesi*, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, nr. 9, Bahar 1999, 65-74.
- BAYDAR, Mustafa (1974), *Karaosmanoğlu, Nur Baba, Rıza Nur ve Atatürk Üzerine Açıklamalar Yapıyor*, Milliyet Sanat, nr. 111, 20 Aralık, 30.
- KUDRET, Cevdet (1977), *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- ÇALAPALA, Rakım (1944), *Stüdyoya Baskın*, Yıldız (dergisi), C.11, nr. 132, 1 Ağustos, 22-23.
- ÇELİK, Yakup (2006), *Roman, 1920-1960*, Türk Edebiyatı Tarihi, C. 4, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 215-274.
- ÇETİŞLİ, İsmail (2007), *İkinci Meşrutiyet Döneminde Ortaya Çıkan Fikrî, Siyasî Hareketler ve Türk Edebiyatına Yansımalar, II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yay. 125-370.
- ENGİNÜN, İnci (1990), *Nur Baba*, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.7, İstanbul: Dergâh Yay. 82.
- _____ (2001), *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yay.
- _____ (2006), *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, İstanbul: Dergâh Yay.
- EVREN, Kerim (2002), *Bektaşiler Seti Bastı*, Akşam, 21 Aralık.
- FEVZİ, Lütfi (1922), *Nur Baba*, Dergâh, nr. 26, 26-27.
- GARİPER, Cafer (2005), *Işık ve Arayış Metaforu Çerçevesinde Yahya Kemal'in İthaf Şiiri ile Yakup Kadri'nin Nur Baba Romanında İnsanın Yitimi ve Süreksizlik*, Isparta: Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu –I Bildiriler-Müzakereler, 28-30 Ekim, 257-273.
- GÜNDÜZ, Osman (2004), *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*, Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000), Ankara: Grafiker Yayınları. 367-454.
- İLERİ, Selim (1990), *Nur Baba'da Elem ve İhtiras*, Argos, nr. 20, Nisan, 64-68.
- KABAKLI, Ahmet (2002), *Türk Edebiyatı*, C. III, 11. Baskı, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay.
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal (1985), *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 3 Cumhuriyet Edebiyatı*, 2. baskı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- KAPLAN, Mehmet (1987), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, İstanbul: Dergâh Yay.
- [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri (1338/1922), *Nur Baba*, İstanbul: Akşam Matbaası.
- [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri (1939), *Nur Baba*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- _____ (1961), *Bir Bektaşî Babasının Sergüzeşti*, Ulus, 27 Nisan,3.

- _____ (1996), *Nur Baba*, (Haz. Atilla Özkırmımlı), 3. baskı, İstanbul: İletişim Yay.
- KURDAKUL, Şükran (1992), *Çağdaş Türk Edebiyatı 2 Meşrutiyet Dönemi/2*, 2. Baskı, İstanbul: Bilgi Yay.
- NECİP (1922), *Nur Baba Romanı Münasebetiyle*, İleri, nr. 1536, 11 Mayıs 1338-12 Ramazan 1340 (23 Mayıs), 3.
- _____ (1922), *Nur Baba Romanı Münasebetiyle*, İleri, nr. 1539, 16 Mayıs 1338-21 Ramazan 1340 (28 Mayıs), 2.
- _____ (1922), *Nur Baba Romanı Münasebetiyle*, İleri, nr. 1542, 19 Mayıs 1338-26 Ramazan 1340 (1 Haziran), 3.
- _____ (1922), *Nur Baba Romanı Münasebetiyle*, İleri, nr. 1547, 24 Mayıs 1338-26 Ramazan 1340 (4 Haziran), 3.
- ODABAŞ, Battal (2004), *Alevi Sineması, Alevilik*, (der. İsmail Engin-Havva Engin), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- ONARAN, Alim Şerif (1994), *Türk Sineması*, C. I, İstanbul: Kitle Yay.
- ÖNERTOY, Olcay (1984), *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı ve Öyküsü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- ÖZCAN, Tanık (2002), *Nur Baba Romanında Niğâr Hanımın Niyet ve Eylemleri Üzerine Bir Çözümleme*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 12, nr. 1, Elazığ, 87-96.
- ÖZGÜÇ, Ağâh (1998), *Kronolojik Türk Sinema Tarihi 1914-1988*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Sinema Dairesi Başkanlığı.
- ÖZKIRIMLI, Atilla (1977), *Nur Baba Üzerine*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Nur Baba*, (Haz. Atilla Özkırmımlı) İstanbul: Birikim Yay.
- _____ (2004), *Türk Edebiyatı Tarihi Cilt II (Ansiklopedik)*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- [ÖZÖN], Mustafa Nihat (1934), *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- [SEVÜK], İsmail Habib (1340/1924), *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- _____ (1942), *Tanzimattan Beri I Edebiyat Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- SPIES, Otto (1996), *Almanya'da Nur Baba*, Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Nur Baba*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yay. 243-248.
- ŞENER, E. (1972), *50 Yıl Önceki Nur Baba Olayı*, Hayat Tarih Mecmuası 2(11), 74-79.
- TURAL, Sadık K. (1992), *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Türk Dünyası El Kitabı Üçüncü Cilt Edebiyat, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. 471-502.
- [YALÇIN], Hüseyin Cahit (1934), *Nur Baba, Fikir Hareketleri*, nr. 42, 9 Ağustos, 251-253.
- _____ (1934), *Nur Baba, Fikir Hareketleri*, nr. 43, 16 Ağustos, 266-268.
- YÜCEL, Hasan Âli (1957), *Edebiyat Tarihimizden*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

The Reactions Caused by the Publication of the Novel *Nur Baba* during the Second Constitutional Era

Assist.Prof.Dr. Cafer GARİPER*
Res. Assist. Yasemin KÜÇÜKCOŞKUN

Abstract: In 1921 the *Akşam* newspaper began to publish Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)'s novel *Nur Baba* (Father Nimbus) in the form of installments, but publication was discontinued shortly after because of a variety of reactions that the installments received from certain fractions in society. The work received similar reactions when it was published in book form in 1922. Later on when a film adaptation of *Nur Baba* was being made, the film set was attacked to prevent the shooting of the film. This novel, which caused a variety of reactions in different sections of society, eventually drew the attention of Mustafa Kemal Atatürk as well. The novel also engaged some attention abroad. This article looks into the variety of reactions caused by the publication of *Nur Baba*.

Key Words: Second Constitutional Era, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, the novel, *Nur Baba* (Father Nimbus), cinema, reactions

* Süleyman Demirel University, Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature / ISPARTA
gariper@fef.sdu.edu.tr

"Роман Нур Баба, опубликованный в 2-м конституционном периоде и его воздействии"

Асс.Дц. Др. Джафер ГАРИПЕР*
Науч.иссл. Ясемин КУЧУКДЖОШКУН

Резюме: Роман «НУР БАБА» Якупа Кадри (Караосманоглу) печатался в журнале « АКШАМ » в 1921 году. Публикация романа была непродолжительной ,т.к. реакция в некоторых слоях общества на роман была неодобрительной.В 1922 году роман издаётся полностью в виде книги.И на этот раз вызывает критику. В просвещенных слоях общества вызывает однако положительную реакцию , а также интерес Мустафы Кемалю Ататюрка. Вскоре была предложена его экранизация, но и сценарий фильма был раскритикован.В данной статье исследуются причины успеха романа не только в Турции но и за границей.

Ключевые Слова: Эра 2-ого Мешрутийета, Якуп Кадри Караосманоглу, роман, НУР БАБА, Кино, просвет

* Университет им. Сулеймана Демиреля , Литературно-научный Факультет, Кафедра Турецкого языка и Литературы./ г. ИСПАРТА
gariper@fef.sdu.edu.tr